

IX. Dél-Bácska

ÚJVIDÉK

1. Előzmények

Újvidék neve bekerült a háborús időszak történelmébe elsősorban az 1941 évi áprilisi magyar bevonulás, de főleg az 1942. évi januári hideg napok miatt. Nem egy esetben az 1942 évi januári bácskai vérengzésekre vonatkozólag csak Újvidéket említették. Ez a város vált a gyászos napok szimbólumává. Talán azért, mert itt volt az ártatlan szerb és zsidó áldozatok száma a legmagasabb. Ugyanakkor azonban a legújabb időkig senki sem szólalhatott meg arról, hogy mi történt ebben a sokat szenvedett városban 1944 októberében és novemberében a felszabadulásnak nevezett rendszerváltozás után.

A háborús bűnösököt kivizsgáló vajdasági bizottság elaborátumában azt olvashatjuk, hogy a magyar csapatok 1941 április 13-án vonultak be a városba. Állítólag a magyar kulturális szervezetek képviselőiből valamiféle tízes bizottság alakult, a rendet pedig ugyancsak a magyar nemzetiségű polgárokból alakult nemzetőrség igyekezett fenntartani. Lényegében ez a nemzetőrség csak igen rövid ideig tevékenykedhetett, mert a jugoszláv rendszer bomlásától fogva a helybeli Kulturbund fegyveresei gyakorolták ezt a feladatot, mivel a német csapatok bevonulását várták. Csak miután megbizonyosodtak afelől, hogy a magyar csapatok vonultak be a városba, adták át a helyet a magyar nemzetőrségnek. Erre április 12-én délután került sor. Az említett elaborátumban azt állítják, hogy a bevonulás április 13-án minden zavaró esemény nélkül folyt le. Éjfél tájban azonban elkezdődött a lövöldözés, mely azután két napig tartott. Úgy tüntették fel az események menetét, hogy a magyar katonák szándékosan lövöldözésbe kezdtek, hogy azután megkezdődhessenek a letartóztatások és a kivégzések, amelyekben azután a helybeli nemzetőrség igen tevékeny szeret vállalt. Azt állítják továbbá, hogy kereken 500 ártatlan helybeli szerbet öltek meg, és túszoikat is szedték a helybeli szerbek soraiból.¹⁷⁰

Ezekhez az állításokhoz feltétlenül magyarázatot kell fűznünk. Nem felel meg a valóságnak, hogy a fegyveres incidensek kizárólag a magyar katonák provokálták ki. A volt csetnikszervezet egyes tagjai kezdtek szórványos lövöldözésekbe, afeletti elkéskedésükben, hogy úgy látták, országuk elveszett, és hogy a város, amely a régi Jugoszláviában a vajdasági csetnikmozgalom fellegetvára volt, harc nélkül került az ellenség kezébe. A szórványos lövöldözésekre a magyar katonák sortűzekkel válaszoltak, így valóságos csatazaj hallatszott, és a lakosság nemegyszer úgy érezte, hogy utcai harcok folynak a városban. Felelőtlen és nem megalapozott az az állítás, hogy ezekben a napokban 500 embert gyilkoltak meg. Az egypárti időszak történetírásban ez a szám misztifikálódott. E sorok frója átnézte a háborús évekre vonatkozó, s a háború utáni időszak halotti könyveit, és 1941-re vonatkozólag nem sok holtta nyilvánítási bejegy-

zést talált. Az is lehetséges azonban, hogy különböző okokból kifolyólag nem mindenkit jegyeztek be.

A bizottság elaborátumában még az áll, hogy egyes magyar és német nemzetiségű polgárok beárulták szerb polgártársaikat.

Mindenesetre 42 helybeli magyar polgár nevét tüntették fel, őket tartva felelősnek az 1941 évi áprilisi újvidéki eseményekért.

És most lássuk az 1942. évi januári hideg napok véres eseményeit, amelyek január 21-e és 23-a között játszódtak le. Milyen szerepe volt ebben a helybeli magyarság óriási többségének? Még az objektívnek egyáltalán nem mondható Golubovič Zvonimir vajdasági történész is kénytelen elismerni, hogy a helybéli magyarság elítélte ezeket a történéseket, s beszámolt magyarok egy küldöttségéről is, amely tiltakozó látogatást tett a városi hatóságoknál.¹⁷¹

Ebben a munkában nem célunk az 1942. évi újvidéki januári hideg napok áldozatairól beszélni, azt már megtették egyes jugoszláv történészek az elmúlt évtizedekben. Mégis megemlítenénk, hogy a már említett Zvonimir Golubovič történész legújabb munkájában 1.253 áldozat nevét sorolja fel az újvidéki szerb és zsidó nemzetiségű polgárok soraiból.¹⁷² Ugyanígy nem foglalkoznánk a város felszabadulása előtti utolsó napok eseményeivel sem. Ebben az időszakban a város környékén már aktív harci tevékenységet folytatott az újvidéki partizán osztag, Todor Gavrilovič Rile parancsnoksága alatt. Október 15-én, a városban tartózkodó magyar katonák előtt még felolvasták a magyarországi nyilas hatalomátvételre és Szálasi beszédére vonatkozó írásbeli értesítést. A katolikus nagytemplom előtt szervezett gyűlésen, kisszámú polgárság is részt vett. A rendszerváltozásra vonatkozó felolvasás rendkívül nyomott hangulatban történt, egyik még itt tartózkodó hatósági személy további kintartásra buzdította a jelenlévőket, mindezen azonban csak néma hallgatás volt a válasz. A városban levő német és magyar katonaság létszáma napról napra fogyott. Ugyanígy, az utolsó polgári személyek is, akik menekülésre szánták el magukat, elhagyták a várost. Ezek legtöbbször Nyugat-Bácska felé vette az irányt, amerre még szabad volt az út. az utolsó vonat, melyen főleg az anyaországi tisztviselők hagyták el a várost. már néhány nappal azelőtt eltávozott, és újabb vonatot már nem is indíthattak északi irányba, mivel Szabadka már október 10-e óta szabad volt. Október 22-én már csak igen kis létszámú magyar katonaság volt a városban, néhány páncélossal a katolikus nagytemplom környékén. Délután azonban ezek az egységek is eltávoztak. Másnap a hajnali órákban a szláv lakosság általános lelkesedése közepette bevonult a kiürített városba az újvidéki partizánosztag, majd hamarosan megérkezett a Hetedik Vajdasági Brigád is, amely hamarosan a frontra indult, és így az itteni vérengzésekben nekik kevés szerep jutott. Rövidesen egyes szovjet egységek is bevonultak a városba, azonban ezek is hamarosan távoztak.

2. Október után

Már október 23-án megalakult a városi Népfelszabadító Bizottság, amelynek, mint mindenütt, csak korlátozott hatalomgyakorlás volt a feladata, mert, időközben bevezették a katonai közigazgatást. A városi katonai közigazgatás parancsnoka, Djordje Vasić ezredes lett, ő ma Újvidéken él nyugdíjasként.

A helyi katonai parancsnokság azt követelte a Népfelszabadító Bizottságtól, hogy ír-

ja össze mindazokat a németeket és magyarokat, akik közvetlenül együttműködtek a megszállóval és Újvidéken maradtak. A bizottság a helyőrség parancsnokságával egyetértésben kijelölte azokat akiket ezzel a feladattal bíztak meg: Milan Petrović alelnök, Nikola Jakovljević titkár és Mandica Vasović tag.¹⁷³

Golubović és Kumanov könyvében a helyi népfelzabardító bizottság tevékenységéről a következőket olvashatjuk: A háborús bűnösökről szóló adatokat is a helyi népfelzabardító bizottság napirendjében szerepelnek. Külön albizottságot alakítottak a háborús bűnös egyének ügyeinek intézésére, és ennek a munkának a vezetője Milan Nedić bizottsági tag lett. Több mint 40 ezer feljelentő lapot nyomtattak ki (Újvidéknek akkor 60-70 ezer lakosa lehetett), s az adatok minél gyorsabb összegyűjtése céljából a várost 19 kerületre osztották. Ugyanannyi csoport alakult, s ezt a munkát néhány nap alatt elvégezték. A munka befejezése után minden összegyűjtött anyagot átfognak adni a kijelölt bíróságnak, amely megszervezi a háborús bűnösök feletti ítélezést.¹⁷⁴

Tehát feljelentések alapján kívánták összegyűjteni a háborús bűnösökről szóló adatokat. Erre a biztatásra hamarosan meg is jött a várt válasz. Elképzelhetjük, hogy a következő napokban hány hamis feljelentés is befutott, amelyeket elsősorban a féktelen bosszúvágy sugallt, de voltak más, emberi gyarlóságból származó indítók is. Matuska Márton, Cseres Tibor igen részletesen írtak az újvidéki hideg hetekről, amelyek már október 23-án, a város felszabadulásának napján megkezdődtek, és december elejéig tartottak. Matuska a következő tanúkat és túlélőket szólaltatta meg: Varga Erzsébetet, Tell Vilmost, aki teljesen leköszölt egy ismeretlen naplót, Mihály atyát, Csábrádi Borbálát és Takács Lajosnét. Cseres Tibor könyvében elsősorban Mihály atya naplóját közli, aki mint ferences rendi szerzetes túlélte a szörnyű megpróbáltatásokat. Később visszakerült Magyarországra, s mindezekről részletesen jelentést küldött a Vatikánnak. A visszaemlékezéseket kiegészíti Varga György újvidéki 80 év feletti nyugdíjas későbbi nyilatkozata, aki szerint nem volt hova lépni a vértócsáktól. (Megjelent a szabadkai Napló című magyar nyelvű hetilap 1991. július 11-i számában, az elmondottakat Blaskó Márta publicista jegyezte le.)

Nem részleteznénk külön-külön minden túlélő visszaemlékezését, csupán megpróbáljuk a lényegét összefoglalni. Ebből kiderül, hogy a magyar és a német nemzetiségű férfiakat már október 23-án kezdték összefogdosni. A 18 és 50 év közötti férfiakat hurcolták el. Az első napon ez még tervszerűtlenül folyt, kisebb partizáncsoportok behatoltak a házakba a Telepen, és így hurcolták el az embereket sorjában, minden jegyzék nélkül. Közben igazoltatták is őket, a lakásokat pedig átkutatták. Voltak akiket az utcán tartóztattak fel és igazoltattak. Közülük egyeseket elengedtek, de ha valaki bevallotta, hogy diák, azt úgyszólván minden esetben elhurcolták. A férfilakosság összegyűjtése napokig folyt. Az egyik tanú (Csábrádi Borbála) úgy emlékszik vissza, hogy október 26-án, csütörtöki napon kezdték szedni a magyarokat a Zrínyi Ilona (Petar Drapšin), a Mátyás Király (Gogol), a Báthori, a Hunyadi, az Epres (Dózsa György), a Gömbös (Dusán cár) utcákban és a Telepen. Több ezer embert hurcoltak el ilyen módon. Így a magyar és a német férfilakosság nagy többségét összegyűjtötték. Hasonló módon jártak el más helyeken is. Voltak, akiket nem találtak odahaza, de egyébként is az emberek összeszedésénél általános kavargás és tervszerűtlenség mutatkozott. Ezenkívül nem egy magyar vagy német család a túlnyomó többségében szerbek által lakott városrészben élt, és így szomszédaiknak köszönhetően elkerülték az elhurcolást.

Az összegyűjtöttek túlnyomó többségét a tengerészlaktanyában, a Dohány Monopolban, az egyik sportpályán tartották fogva. (Egyes tanúk azt állítják, hogy aki erre a sportpályára került, azt hamarosan a halálba küldték.) Az elhurcoltakból jutott még a mai Matica Srpska képtárának épületébe is, amely úgy látszik, már akkor, a hírhedt OZNA helyi szervezetének székhelye volt. (Az épület a háború után is hosszú ideig az UDBA, az OZNA utódja céljait szolgálta, és csak 1965 után, amikor a mindenható szervezetet összevonták a belügyi szervekkel, került át a város tulajdonába.)

Miután ilyen módon összeterelték a nagy embertömeget, megkezdődött a kegyetlen megtorlás. Mindenekelőtt feltesszük a kérdést, volt-e mindegyik ok, és hányan voltak Újvidék magyar lakosai közül, akik bűnösöknek tekinthetők? Ismét a háborús bűnök kivizsgálására alakult vajdasági bizottság adataihoz kell nyúlnunk, mivel csak ezzel az anyaggal rendelkezünk, bár már megemlíttük, hogy az a bizottság által összegyűjtött adatok enyhén szólva megbízhatatlanok. A bizottság külön elaborátumot készített az 1941. évi áprilisi magyar bevonulás alkalmával elkövetett atrocitásokról, valamint az 1942. évi januári hideg napokról is. Az anyagban 82 újvidéki magyar polgár nevét találtuk meg, akiket háborús bűnösöknek nyilvánítottak. Lehetségesnek tartjuk, hogy még voltak mások is, akik valamilyen bűnt elkövettek. Néhányan például az zsidó nemzetiségű polgárok elhurcolása után nem tisztességes módon anyagi előnyökhöz jutottak. Lehetnek esetleg a magyar polgárok között olyanok is, akik beárulták polgártársaikat is. Talán voltak olyanok is, akik a régi királyi Jugoszláviában elszennvedett sérelmeiket ilyen módon akarták megtorolni. Mindezek azonban feltételezések, amelyeknek van valószínűsége, a rendelkezésünkre álló anyagban azonban nincs semmi nyoma.

A feltűntetett 82 háborús bűnös egyikének sem volt olyan vétké, amelyért feltétlenül halálbüntetés járt. Ezt igazolja pl., hogy egyesek, akiket a megtorlás napjaiban halálra kerestek, de akkor nem kerültek kézre, később megúszták két-három évi börtönbüntetéssel, vagy pedig egyáltalán nem vonták felelősségre őket. Erre csak két példát említnünk: az egyik egyházi személyiség, aki tagja volt az 1942. évi januári hideg napok idején az úgynevezett igazoltató bizottságnak, később csak szobafogságra lett ítélve. Tatics Illés ismert újvidéki szabómestert, aki a 80-as évek elején húnyt el, azért nyilvánították háborús bűnösnek, mert az egyik csendőrzárőr kérésére megmondta, hogy melyik házban lakik az a szerb család, akit kerestek. Később két évet kapott, amelynek egy részét azután elengedték.

Az említett gyűjtőhelyeken kívül az elhurcolt emberek tömegéből jutott még a mai Futaki úti kaszárnya épületébe is. A legnagyobb embertömeget azonban a tengerészlaktanyában és a dohánymonopolban tartották fogva. Egyes tanúk úgy vélik, hogy egy helyen senki sem maradt néhány napnál tovább, mert vagy kivégezték, vagy ha átesett a szűrőn, kényszermunkára vitték. A már említett sportpálya, amely nem a mai Vojvodina pálya volt, hanem a vasút másik oldalán terült el, deszkakerítéssel volt körülvéve (a háború éveiben a Kulturbund használta), csak rövid tartózkodási hely volt, s innen kevesen kerültek ki élve. Volt még egy ideiglenes gyűjtőhely is, az akkori Kraksznerféle nagyvendéglő (a háború után hosszú ideig kötélgyár volt) de az itt fogva tartottakat is hamarosan a tengerész laktanyába vagy a dohánymonopolba vitték.

Matuska Márton könyvében közli egy névtelen fogoly naplóját arról, hogy mi történt a tengerészlaktanyában ezekben a tragikus napokban, és egyúttal mellékletként megje-

lentette az épület alaprajzát, a szobák, illetve a termek számát is. A két épület hat helyiségből állt, és a hármas valamint a négyes számú szobát egy előszoba kötött össze. Az embereket ezekben a termekben zsúfolták össze. Erős őrség vette őket körül, és az épületek három pontján gépfegyvereket is felállítottak. Eleinte engedélyezték egyes foglyok hozzátartozóinak a látogatását, sőt élelmet és meleg ruhaneműt is adhattak családtagjaiknak. Később azonban a látogatásokat megtiltották. A fogvatartottak között volt három ferences pap is, akiket rendjük újvidéki templomából és rendházából hurcoltak el. Ezt Mihály atya feljegyzéseiből tudjuk, de más tanúk is megemlékeztek. Mihály atyáról már szóltunk, a Vatikánhoz küldött jelentéséről is. Feljegyzéseit átadta egy barátjának az Egyesült Államokban aki, miután kinyomatta, a kéziratot állítólag elégette.

Mihály atyával együtt elhurcolták Körösztös Krizosztom házfőnököt és Kovács Kristóf jászberényi származású ferencset, akinek rövidebb az ún. felszabadulás előtt Pécsre kellett volna mennie, de azt mondta, ha jönnek a partizánok, akkor neki esélye lesz itt üdvözülnie és vértanú lehet. Mindhárman a tengerész laktanyába kerültek.

Hogy mi történt ebben az épületben az október 23-a utáni napokban, arról a visszaemlékezők nyilatkozatai teljesen megegyeznek, és így meglehetősen pontosan tudjuk rögzíteni az eseményeket. Az egyik nap egy tiszt érkezett, és egy listáról több mint kétszáz nevet olvasott fel. Azt mondta, hogy mindazok, akiknek a nevét felolvasta, átkeülnek a kettes számú szobába és másnap hazaengedik őket. Amikor a felolvasottakat átterelték a kettes számú szobába, a névtelen napló szerzője utánukszaladt, és erőszakoskodott, hogy ő is velük akar menni, de puskatussal visszatartották.

A kettes számú szobába áthurcoltak azonban hiába várták, hogy hazaengedik őket. Az egész napot ebben a helyiségben töltötték a legnagyobb bizonytalanságban és félelemben. Így jött el az este. Éjfél felé azután teherautók berregése hallatszott. Hamarosan a partizán fegyveresek sorfala között elővezették és a kamionokba terelték mindazokat, akik a kettes számú szobában voltak. Közben szólt a zene, az őrség többi tagjai vidáman sütöttek-főztek és szórakoztak.

Az összekötözött rabok közül az egyiknek közben sikerült kihúznia a kezét, szökni próbált, de lelőtték, holtteste még másnap is ott hevert az épület udvarán.

Ahogy a kamionok berregése elhalkult, hamarosan gépfegyversorozatok hallatszottak a Horgász-sziget felől, majd minden elcsendesedett. A kaszárnyában maradtakon páni félelem lett úrrá. Mindenki azt gondolta, hogy ezután rájuk kerül a sor. Egy idő múltán azonban géppisztolyos katonák jöttek a terembe, akik igyekeztek megnyugtatni őket: Poslali smo ih Hitleru Dunavom. (Elküldtük őket a Dunán Hitlerhez.) Már mint a bűnösöket. Csakhogy ez nem így volt.

Az akkor kivégzett csoportban volt Körösztös Krizosztom a ferencesek templomának házfőnöke is. Varga György a fentiekhez hasonlóképpen emlékezett vissza az eseményekre. De hozzá tette még, hogy mielőtt a halálra ítélték csoportját átterelték a kettes számú terembe, az OZNA több embere, kezükben listákkal meglátogatta a foglyokat. Közülük jónéhányat ismert is, újvidéki polgárok voltak, tehát az OZNA városi szervezetét helybeli szerb polgárokkal is feltöltötték, valószínűleg azért, mert az itteni viszonyok jó ismerői voltak.

Varga György nyilatkozatában azt is tudni vélte, hogy az első tömeges kivégzés után azt az eseményt plakátokon is közölték a lakossággal és ez a hirdetés valószínűleg

meg is van valamelyik levéltárban, ha a háború után meg nem semmisítették, mint megannyi más dokumentumot. Feltételezése teljesen megalapozottnak bizonyult. A bácskai, bánáti, baranyai katonai körzet állítólagos hadbírótsága 1944. október 30-i keltezéssel valóban megjelentetett egy közleményt, amelyben az áll, hogy október 29-én halálra ítélt 250 magyar nemzetiségű háborús bűnöst, akik a három évig tartó megszállás idején részt vettek a délszláv népek felett elkövetett öldöklésekben és terrorban, Bácska és Baranya területén. Közlik még, hogy az elítélteket golyó által kivégezték.¹⁷⁵

Csupán ennyi volt a szövegben, a kivégzettek névsora, s állítólagos bűnösségük általános megfogalmazása nélkül.

Persze voltak még kivégzések itt, és másutt is. Ismét Varga György visszaemlékezéseit említenék meg, amelyből kitűnik, hogy őt és néhány társát két-három nap múlva munkára vitték a Matica Srpska mostani épületébe. Szakmunkás volt, és az épület legnagyobb termét kellett rendbetenniük, de meg kellett javítani az elromlott vízcsoport is. Amikor beléptek a terembe, borzalmas látvány tárult eléjük, amelyre még ötven év távlatából is csak iszonyodva tudott visszagondolni. Mindenfelé állt a vér, a tócsáktól alig lehetett lépni. A falak is teljesen véresek voltak, nem egy helyen húsfoszlányok és szétloccsant agyvelők részei voltak láthatók. A terem egy sarkában véres ruhaneműk hevertek szerte szét. Volt ott férfi, női, de gyermek ruhanemű is. A háború utáni holtá nyilvánítási végzések alapján valóban találtunk adatokat arról, hogy egész családok eltűntek a megtorlás napjaiban. Igaz, csak néhány ilyen bejegyzést találtunk, de mivel a kivégzetteknek csak egy kis töredékét nyilvánították holtá, nem nélkülöz minden alapot a feltételezésünk, hogy ilyen esetek, vagyis az egész családok kiirtása nagyobb számban is előfordulhatott.

S hogy hány csoportot mészároltak le, s mekkora volt azok száma, akiket egyenként nyelt el a sötétség, azt pontosan talán sohasem tudjuk megállapítani. A hirdetményeken is közzétett első tömeges kivégzésen kívül, még egy tömeges kivégzésről találtunk adatokat. Az újvidéki Dnevnik napilap 1990. december 12-i számában megjelent egy cikk Pavle Šosberger tollából, amelyből megtudhatjuk, hogy Újvidéken működött egy hadbírótság, amelynek tagjai Pavle Gerenčić őrnagy, Lazar Brankov és Bosa Klarić, jegyzőkönyvvezetője pedig Milka Podkonjak volt. Ez a hadbírótság 1944. november 17-én több mint száz (talán százötven) halálos ítéletet hozott, magyarok, szerbek, németek, férfiak és nők felett egyaránt. A halálos ítéletet nyomban végrehajtották. Ez tehát rögtönfélő bíróság volt, s a vajdasági főparancsnokság kísérszázalójának egyik szakasza hajtotta végre az ítéletet. A kivégzés helye a cikk szerzője szerint a mai vámövezet helyén egykor elterülő erdő volt. Šosberger néhány akkor kivégzett nevére is visszaemlékezett: Dragoljub Ristic selyemgyáros, aki állítólag Draža Mihajlović embere volt, Weis, az Etilen vegytisztító tulajdonosa, felesége Hermina stb.¹⁷⁶

A kivégzettek jó részét elnyelték a Duna hullámai. A már említett Varga György is azt állítja visszaemlékezésében, hogy a kivégzettek illetve az agyonverték holttesteit teherautókkal hordták a Dunába, és ott az ideirányított foglyokkal a folyóba dobáltatták őket. Nem egy esetben azután őket is lelövöldözték, hogy minél kevesebb szemtanú maradjon.

De nem csak hullámsír lett a kivégzettek nyughelye. Csábrádi Borbála tanú hálomásból tudja, hogy a mai Guszák-szállás környékén, a Duna töltésénél az odahajtottakat késekkel mészárolták le. Arra is emlékszik, hogy 1947-ben, miután munkára hajtották őket arra a tájra, a mai Pinki utcában, a Zemanek-féle ház volt a legutolsó, s

addig volt megépítve a töltés is, s onnan kellett folytatni a munkálatokat az új töltés kiépítéséhez a Guszák-szállás fel. A szállás környékén tömegsírra bukkantak, és azért egy időre abbahagyták a munkát. Kijöttek a városból a Vajdasági Múzeum szakértői, hogy megvizsgálják a csontokat. Azt állapították meg, valószínűleg egyes politikai tényezők sugallatára, hogy a leletek még a török idejéből valók, de nem nagy szakértelem kellett annak megállapítására, hogy a tömegsír nem lehet olyan régi, mert még fehérek voltak a csontok. Igen sok koponyát is találtak, sőt még ruhafoszlányokat is. Egy hosszú sorban feküdtek, s e csontokat azután szétszórták.

Tudomásunk van arról is, hogy a Raja erdejében diákokat lövöldöztek agyon. Egy Sishim nevű orosz emigránsnak kocsmája volt a disznópiac közelében, szemben a Kulpin gyár kijáratával. A kocsmáros egyik éjjel megleste, hogyan terelik a fiatalokat, meztelenül, kezük a fejük fölött volt összekötözve. Áthajtották őket a vágóhíd közelében a csatornahídon, és ott az erdőben végeztek velük. Sishim látott még másokat is éjjelente odaterelni, és az lett a veszte, hogy mindezekről a dolgokról sokaknak beszélt. Valószínűleg éppen ezért nem sokkal később őt is kivégezték.

László Andrásné visszaemlékezései szerint férjét a mai Matica Srpska képtár épületében tartották fogva, amely az OZNA egyik börtöne volt. Egyik alkalommal engedélyezték neki, hogy férjét meglátogassa. Hamarosan megtudta azonban, hogy férjét a fogva tartottak nagy részével együtt kivégezték. Később, a hóolvadás után néhány meggyilkolt hozzátartozójával együtt meg is találták a tömegsírt a Dunaparton, a mai Sanghajban. 52 nevet tudott megemlíteni a csoportból, akiket akkor kivégeztek, de az utána következő időszakban egyesek nevét elfelejtette, s így Matuska Márton publicistának adott nyilatkozatában már csak 24 névre tudott visszaemlékezni. Erről még később lesz szó.

Egy másik tanú (Tell Vilmos) nyilatkozatából tudjuk, hogy egy-egy gyűjtőhelyen senkit sem tartottak fogva öt napnál tovább. Ez idő alatt, akit akartak azt likvidálták, a többieket pedig munkára vitték. Ő még tudni vélte azt is, hogy egy passauai illetőségű volt német hadifogoly később úgy nyilatkozott, hogy Újvidékről német hadifoglyokkal embereket szállítottak a Szenttamás és Feketics közötti kis erdőbe. A volt hadifogoly állítása szerint állandóan hozták oda az embereket, de vissza soha sem hoztak senkit. Az utólag érkezőknek mindig be kellett temetniük az előzőleg kivégzetteket.

S kik voltak az áldozatok, akiket — mint ahogyan az előbbiekből is láthatjuk — előkészített listák alapján küldtek a halálba? A körzetenként kiosztott feljelentőlapok a szláv lakosság körében feltétlenül eredményre vezettek, és igen sok jelentés befutott, többségükben persze a bűnösség bizonyítása elmaradt. Erről a sorok írója is meggyőződhetett, mivel volt alkalma, hogy a feljelentések jó részét áttanulmányozza. De úgy látszik, ez még nem lehetett elegendő a tömegesnek szánt megtorláshoz. Így kerültek előtérbe azok, akik különböző politikai pártok tagjai voltak. Elsősorban azok jöhettek számításba, akik tagjai voltak a magyar Nyilaskeresztes Pártnak, de a Turáni Vadászok szervezetének tagjaira is halál várt, különösen, ha kitűntek a szervezési munkában. A párt — itt elsősorban a Nyilaskeresztes Pártra gondolunk — Bács-bodrog megyei szervezetének székhelye éppen Újvidéken volt. A gyors visszavonulás napjaiban a levéltári anyag jó része visszamaradt, ezt jelenleg is a Vajdasági Múzeumban őrzik. Nem valószínű azonban, hogy a bosszúállás napjaiban az újvidéki szervezet tagjainak névsora a hatóság kezébe került. A szervezet taglétszáma egyébként egy 1943. végi kimutatás

szerint 707 fő volt. Az 1944. évi márciusi fordulat után, amikor a németek megszállták Magyarországot, a taglétszám enyhe emelkedést mutatott, de 1944. nyaratól észrevehető csökkenés volt tapasztalható. A feljelentések alapján és más módon is megpróbálták összeállítani a Nyilaskeresztes Párt tagjainak névsorát. Egyik túlélő párttag megemlégtette nyilatkozatában: a táborparancsnok magához hívatta, és közölte vele, hogy szabadon engedi, ha megnevez három nyilast. László Andrásné, már említett nyilatkozatában viszont úgy vélekedett, hogy férjét minden valószínűség szerint azért végezték ki, mert Turáni vadász volt. Így történt azután, hogy a bosszúállás napjaiban a Nyilaskeresztes Párt állítólagos tagjairól összeállítottak egy 2298 nevet tartalmazó névsort. Hamarosan elkészült egy rövidebb lajstrom, amelyen már csak 1318 nevet tüntettek fel. Úgy gondolhatnánk, hogy ezen a lajstromon találhatjuk meg a kivégzettek túlnyomó többségének nevét. Összehasonlítva azonban a visszaemlékezők által megemlégtett és megölt újvidéki magyarok névsorával, valamint a bírósági holttá nyilvánítási anyagban talált nevekkal, megállapítottuk, hogy mégsem járunk helyes nyomon, bár a rövidebb lajstromban igen sok nevet találtunk, akikről tudjuk, hogy a bosszúállás áldozataivá váltak. Ugyanakkor azonban sokan közülük túléltek a háborút.

Megkíséreljük, hogy minél több nevet felsoroljunk az áldozatok soraiból, bár a teljes névsort nem valószínű, hogy sikerül majd teljes pontossággal összeállítanunk, mivel a kivégzetteknek csak egy töredékét nyilvánították holttá. A visszaemlékezők — akik még élnek — csak egyes nevekre emlékeznek, azonkívül még ma sem mer mindenki megszólalni. A mai tragikus jugoszláviai események is nagy mértékben hozzájárulnak, hogy sokan továbbra is mély hallgatásba burkolóznak.

Először is leközzölnénk azon áldozatok névsorát, akikkel Matuska Márton, illetve Cseres Tibor munkájában találkozhatunk. Ezek a következők: egy Drenyák nevezetű diák, Andaházi Tibor joghallgató, Gálfiék fia, Takácsék fia László, Magyar László, Takács János (magyar katona volt).

László Andrásné — akinek férjét ugyancsak kivégezték — a megjegyzett 52 névből később 24-et tudott felsorolni: 1. László András, 2. Szokola József, 3. Szokola István, 4. Ménesi Ferenc, 5. Csizmadia Pál, 6. Dornstettel Jakab, cukrász, 7. Idősebb Szücs István, lakatos, 8. Pacek István, 9. Sebestyén Lajos, 10. Valló (Géza?), 11. Farkas Zoltán, 12. Cehola János, 13. Garai János, 14. Balázs József, 15. Balázs Mátyás, 16.17.18. Turai István és két fia, 19. Benkó István, 20. Szántó László, 21. Márkus József, 22.23. Takács Lajos, egy másik Takács nevezetű, 24. egy Juhász nevezetű.¹⁷⁷

Mókus Lajos újvidéki nyugdíjas a következő kivégzettekre emlékszik: 1. Takács László diák — 1927-ben született, 2. Juhász Sándor diák, 3. Birka István diák — 1924-ben született, 4. Takács János földműves — 30 éves lehetett, 5. Sumahher László diák, 6. Andaházi Tibor diák — gimnáziumi érettségi előtt állt, 7. Horvát kertész fia, 8. Mókus László diák — a heréskerti városrészben lakott.

Itt megjegyeznénk, hogy Mókus László húga, Mókus Teréz visszaemlékezéseiben e sorok írójának elmondta, hogy bátyját is a Rajszka erdőben ölték meg, olyan módon, ahogyan a diákcsoport kivégzését már leírtuk. Ő is megerősítette, hogy azon az éjszakán, amikor az úgyszólván meztelenre vetkőztetett és összekötözött diákokat a kivégzés színhelyére vezették, abból az irányból semmilyen lövöldözés nem hallatszott, tehát hideg fegyverekkel mészárolták le őket.¹⁷⁸

Egy magát megnevezni nem akaró újvidéki visszaemlékező a következő névsort adta át e sorok írójának. Az újvidéki tengerészkaszárnya második számú szobájából el-

hurcoltak: 1. Hauszvirt Márton hentes, 2. Hauszvirt György tisztviselő (édestestvérek voltak), 3. Tényi György hentes, 4. Ehjler Henrik kovács, 5. Pecsikai István gyári munkás, 6. Ménesi Ferenc gyári munkás, 7. Zahorai András sportember — futballista, 8. Sulyok János vegytisztító, 9. Hoffman Imre tisztviselő, 10. Magyar László tisztviselő, 11. Takács Lajos kereskedő, 12. Takács Ferenc gimnáziumi tanuló, 13. Horváth István gimnáziumi tanuló, 14. Varga Imre munkás, 15. Fejes Mihály munkás, 16. Irsai József gimnáziumi tanuló, 17. Urbán Károly könyvkereskedő, 18. Elek Pál munkás, 19. Linder ... kereskedő, 20. Müller Gyula kereskedő, 21. Müller Gyula nyomdász, 22. Varga Katalin háztartásbeli, 23. Turai Mihály — Telep, 24. Turai György — Telep, 25. Turiai János — Telep. Valamennyien Újvidéken tűntek el, 1944. október 24-étől 27-éig.

Az újvidéki járási levéltári anyagban végzett kutatásaink során a következő személyek holtját nyilvánítási adataira bukkantunk (minden kétséget kizárólag megállapítottuk, hogy a terror áldozatai voltak): 1. Szarka László géplakatossegéd, Újvidék 1944. november 17-én a néphadsereg katonái elvitték és azóta nem adott életjelt magáról. Vele együtt letartóztatták még Laszák Jánost is, aki azonban később hazakerült. 2. Kos József drogerista, kereskedő (1904. június 15.) apja József, anyja Ilona) a katonai hatóságok 1944. október 26-án a tengerészlaktanyába vitték és innen nem tért vissza. 3. Kovács Mátyás kovácsmester (1913. február 13, József Vastag Margit), 1944. október 24-én elvitték a partizánok és azóta teljesen nyoma veszett. 4. Turai István Újvidék, a felszabadulás után a tengerészlaktanyába vitték, a népfelszabadító hadsereg katonái tartóztatták le. (tanúk Tóth Antal és Nagy Pál). Ez 1944. október 23-án történt. Az említett tanúk később hazakerültek, neki azonban teljesen nyoma veszett. 5. Csányi József, Sremski Karlovac-i illetőségű, a felszabadulás után a községi börtönbe vitték, ahonnan eltűnt, többé nem adott életjelt magáról. 6. Kiss József Újvidék: adatok az illető vagyonának összeírása előtt, háborús bűnösnek lett nyilvánítva és eltűnt. A vagyonelkobzást az erre vonatkozó törvény értelmében elvégezték. 7. Varga Béla kereskedő, Újvidék (1911. április 2.) A felszabadulás után a városban az utcán fogták el, és azóta nem adott életjelt magáról. 8. Szabó Antal Újvidék. (1913. november 11. István, Zemberi Rózsa). A felszabadulás után a népfelszabadító hadsereg katonái letartóztatták és azóta teljesen nyoma veszett.

A bírósági holtját nyilvánítási anyagban megtaláltuk a Bácska és Baranyai Katonai Bíróság (Gerencić Paja, Lazar Brankov és Klarić Boža) 1944. évi december 29-i ítéletének másolatát, amelyben 12 személy felett mondtak ki halálos ítéletet. Ezek a következők voltak: 1. André Árvai Dezső (az Újvidéken megjelenő Reggeli Újság című napilap főszerkesztője volt). 2. Somogyi János, 3. Istók Miklós, 4. Horváth Árpád, 5. Tesényi Gyula, 6. Komrád Árpád, 7. Bauer János, 8. Puhán Sándor, 9. Fricz Frigyes, 10. Lukács István, 11. Balogh Gyula, 12. Fábrián János. Mindannyiukat golyó általi halálra ítélték és az ítéletet nyomban végre is hajtották További áldozatok: 1. Lakatos Vince újvidéki lakos: minden ingó és ingatlan vagyonának elkobzása, a katonai bíróság halálra ítélte és az ítéletet végre is hajtották. 2. Ábrahám János: minden ingó és ingatlan vagyonának összeírása, a katonai bíróság halálra ítélte, az ítéletet nyomban végre is hajtották. 3. Novoszel János kereskedő, (Szilveszter, Szabó Matild, csugori születésű) eltűnt 1944. november 12-én, a halál napjául azonban 1946. június 12-ét nyilvánították. 3. Halász Kálmán Újvidék (1901.4.14.), 4. Halász Nándor (1896.11.23.), 5. Halász Erzsébet (1899. június 7.). Feltételezhetően meghaltak, illetve

eltűntek. 6. Kósa Ferenc (1896.1.9., Péter, Dubai Mária, csugori születésű) Újvidék felszabadulása után eltűnt. 7. Magyar József Újvidék (budapesti születésű 1902. február 22. Zsigmond, Török Júlia) Utoljára a szabadkai vasútvonalon látták 1944. november 5-én. 8. Szigeti László Újvidék (Bálint, Kovács Alojzie) 1944. októberében a néphadsereg katonái elvitték és azóta nyoma veszett. 9. Virág János Újvidék, (1916. március 7., Ferenc, Fehér Klára), a felszabadulás utáni napokban eltűnt. 10. Balbah Ilona Újvidék (1980. június 7. Szeged, Miklós Rozália) a felszabadulás első napján eltűnt. 11. Turai József Újvidék (1902. január 1. András, Teleki Mária) 1944. október 28-án a néphadsereg katonái a tengerészlaktanyába vitték, ott néhány napig még látták, azután eltűnt. 12. Dobi Kálmán (1906. október 13. Ferenc, Csapó Anna) 1944. november 1-én eltűnt. 13. Idősb. Magyar József Újvidék (1902. február 22. József, Ternigen Mária) Visszatérőben valamelyik munkásegységből a szabadkai vasútállomáson 1944. november 5-én eltűnt. 14. Kormos István (1908.8.14. Antal, Utasi Mária) állítólag 1944. őszén eltűnt. 15. Kot Mihály Újvidék (1924.7.24. Ferenc, Bajér Ilona) eltűnt 1944. október 23-án. 16. Gombás András Piros, Rumenka (András, Uri Katalin) eltűnt újvidéken az 1944-es év végén. 17. Szőlősi István (1982. június 3. Temerin, Sándor, Volbert Franciska) Újvidéki tartózkodása idején 1944. október 24-én a néphadsereg katonái elvitték, és sohasem tért vissza. 18. Répási Katalin Újvidék (1910. július 1.) Eltűnt 1944-ben. 19. Gercsev Frigyes Újvidék (1893. július 16. Johhan, Anna) eltűnt 1944-ben. 20. Sebestyén Lajos Újvidék (1908. június 10. Antal, Lidia) eltűnt 1944-ben. 21. Urbán Oszkár Újvidék (1884. november 25. Ignác Mária) kereskedő, eltűnt 1944. október 28-án. 22. Lahlstehher Vilmos (1910. december 3., Ottó) villanyszerelő, eltűnt 1944-ben. 23. Somogyi Mihály Újvidék (1897. május 18., Mihály, Kovács Eszter) kőműves, eltűnt 1944-ben. 24. Muhi Sándor Újvidék (1919. szeptember 14. Sándor, Hugyi Teréz) eltűnt 1944-ben. 25. Szappanos János Újvidék (1898. 5. 24., Sándor, Nyers Anna) eltűnt 1944-ben. 26. Halász József Újvidék (1915, január 3., Ferenc, Gál Júlia) eltűnt 1944-ben. 27. Barta Vilmos Újvidék (Jakob Rahj Jozefina) 1944. október 20-án eltűnt. 28. Boros György Újvidék (1917. július 5.) földmunkás, 1944-ben eltűnt. 29. Kendl Ferenc Újvidék (1899.9.27., Ferenc, Anna) utolsó tartózkodási helye Cserevics szerémségi faluban volt, 1944. november 9-én a néphadsereg katonái elvitték, és azóta nyoma veszett. 30. Cehola János Újvidék (1907.5.11., András, Farkas Júlia), 1944. október végén a NOP által letartóztatták és azóta nyoma veszett. 31. Fiser Ágoston Újvidék (1892.8.9 Lajos, Gotsek Ilona) kereskedő, 1944. október 25-én letartóztatták és azóta nem adott életjelt magáról. 32. Halasi Ferenc Újvidék (1910. december 19. József, Balázs Veronika) 1944-ben eltűnt. Klodik Gáspár Kamenica (1905.11.3) eltűnt 1944-ben. 33. Farkas Lajos Újvidék (1913. november 22., Ádám, Horvát Éva) szabómester, utolsó tartózkodási helye Újvidék volt, eltűnt. 34. Németh András Újvidék (1917. október 9., György, Szikora Viktória) utolsó tartózkodási helye Újvidék volt, 1944-ben eltűnt. 35. Németh György Újvidék (1912.4.15. György, Szikora Viktória) utolsó tartózkodási helye Újvidéken volt, ahonnan eltűnt. 36. Budai Ferenc Káty (1920. február 20., Sándor, Csóka Etel) utolsó tartózkodási helye Kátyon volt, ahonnan 1944-ben eltűnt. 37. László András (1910. június 15., András, Matild) utolsó tartózkodási helye Újvidék volt, ahonnan eltűnt. 38. Marinel Lajos Újvidék (1895. június 22., Ferenc, Viktória) Újvidékről eltűnt. 39. Frankl Ede (1896. Sándor, Regina) utolsó tar-

tózkodási helye Újvidék volt, ahonnan eltűnt. 40. Markovics Imre Újvidék (1917. augusztus 23. Péter, Erzsébet) eltűnt.¹⁷⁹

Kutatásainkat az Újvidéki Anyakönyvi Hivatal elhalálozási anyakönyveiben folytattuk, ahol minden holtta nyilvánított személyre vonatkozólag bejegyezték az illetékes újvidéki járási (1964-től kezdve a községi) bírósági határozat szövegét és időpontját. Az elhalálozás időpontját azonban olyan eljáráshoz folyamodtak, amely a tárgykörben kutatók számára nagymértékben megnehezíti a munkát. Igen sok esetben az elhalálozás időpontjául nem azt jegyezték be, amikor a haláleset bekövetkezett, hanem egy későbbi, kigondolt dátumot tüntettek fel. Legtöbbször 1945. május 9-ét, illetve a háború befejezésének napját jegyezték be, de gyakori esetben május 15-ét, amikor is az illető állítólag elhalálozott. Persze a bírósági határozat szövegezéséből megállapítható, hogy a haláleset nem akkor történt, hanem a bosszúállás heteiben.

Szükségesnek tartjuk azért, a bejegyzéseket minden háború utáni évre külön-külön feltüntetni.

Az 1945-ben holtta nyilvánítottak:

1. Dr. Antal Béla ügyvéd (József, Katalin 47 éves) állítólag 1945. április 16-án halt meg a lágérban.
2. Istók Miklós kereskedelmi alkalmazott (1894. András) 1944. december 29-én halálozott el. A katonai bírósági ítélet alapján végezték ki. A Vajdasági Autonóm Tartomány népfel szabadító főbizottságának külön engedélye alapján jegyezték be az elhalálozottak könyvébe.
3. Somogyi János (Illés 1899.5.9.) a halál napjául 1944. december 28-át tüntették fel. Nála is az előbb említett szerv külön engedélye volt szükséges a bejegyzésére.
4. Balcer Turánszki Béla, kereskedelmi alkalmazott (András 1924.7.21.) a halál napjául 1944. november 15-ét jegyezték be külön engedéllyel.
5. Vizi Márton (1912.5.24. Márton, Judit) gyári munkás. A halál időpontja 1945. április 15. Külön engedély a bejegyzéshez.
6. Lőrík Antal géplakatos (1909.11.20. Máté, Rozália) a halál időpontja 1945. február 6. Külön engedély a bejegyzéshez.
7. Imre Ernő, Hódmezővásárhelyi illetőségű, anyja neve Mária. A halál napjául 1944. október 12. van feltüntetve, vagyis a halál akkor következett be, amikor a város még nem szabadult fel. A bejegyzésből még az is olvasható, hogy az illető haslövést kapott.

Megjegyeznénk, hogy az 1945. évre vonatkozólag néhány szerb nemzetiségű polgár neve is be van jegyezve, ők szintén a terror áldozatai lettek. Az egyik nevénél fel is van tüntetve, hogy a hatóságok ölték meg.

Az 1946. évre nem találtunk bejegyzést. A következő évre vonatkozólag van néhány bejegyzés az elhalálozásról, de ezekről fel van tüntetve, hogy az újvidéken akkoriban fennálló központi táborban haltak meg. Az 1947. évből még a következő bejegyzést találtuk.

1. Andre Árvai Dezső (1895.1.18. János) golyó általi kivégzés 1944. december 29-én. Külön engedéllyel bejegyezve. (Már volt róla szó.)

Az 1948-as évre már több bejegyzést találtunk.

1. Kócz József kereskedő (1904.6.15. József, Szalafer Magdolna) az elhalálozás napja 1944. október 26.

2. Szarka László géplakatos (Mihály, Harangozó Julianna) az elhalálozás napja 1944. október 30.
3. Fehér Ferenc gépkocsivezető (1905.8.5. Ferenc, Teréz) a katonai bñróaág golyó általi halára ítélte, és 1945. január 31-én kivégezték.
4. Gál János tisztviselő (1898.12.1. Pál, Mily Judit) a halál napja 1944. október 26.
5. Varnyú István földmunkás Becse (1920.8.14. János, Ilona) az elhalálozás napja 1944. október 8. Valószínűleg Becsén végezték ki, de Újvidéken lett bejegyezve.
6. Szűcs Lajos (1905.8.3. Lajos, Fiser Franciska) az elhalálozás napja 1944. november 30.
7. Gyuráki Pál tisztviselő Temerin (1909. József, Zavarko Verona). Az újvidéki kerületi bíróság ítélte el. A halál beálltának napja 1946. augusztus 4.
8. Cséki István halász (1906. András, Tóth Mária) a nisi büntetőintézetben halálozott el. Bejegyezve a belügyminisztérium külön engedélyével.
9. Májer István kéményseprő (Rozália) a Sremska Mitrovicai polgári személyek internálótáborában halálozott el, 1946. december 23.
10. Eski József ács (1888.11.1. Ferenc, Drozlik Krisztina) a pozareváci büntetőintézetben hunyt el 1948. május 10-én. Bejegyezve a belügyminisztérium külön engedélyével.
11. Boros András sírásó (1895. András, Kovácvics Vera) a Kucsevo-Brodica-i kényszermunka-táborban halt meg, 1948. május 25. Bejegyezve a belügyminisztérium külön engedélyével.
12. Varga Ferenc (1894.2.3.) A megtorlás napjaiban tünt el, de halála napjául 1945. május 8. van feltüntetve.
13. Gondok Sándor földműves (Mihály, Oláh Mária) a megtorlás napjaiban 1944. október 29-én tünt el.
14. Papp György nyomdász (1903.4.4. András, Zsoljevics Kató) 1945. április 17-én eltűnt.
15. Kiss András munkás (1911. november 6. István, Varga Mária) eltűnt 1944. november 28-án.
16. Ács István (1919.12.22. Lajos, Dudás Erzsébet) eltűnt 1944. október 31-én.
17. Hajdú András szobafestő (1918.9.13. András, Zahari Ilona) eltűnt 1944. október 30-án.
18. Szokola István villamoskalauz (1915.10.16. András, Juhász Teréz) eltűnt 1944. október 30.

1949-ben a következő holtta nyilvánítási bejegyzéseket találtuk:

1. Szőlősi Imre (1905.8.27. Sándor, Volpert Franciska) eltűnt a megtorlás napjaiban, de halála napjául 1945. május 9-ét jegyezték be.
2. Szőlősi Ferenc munkás (1911.9.12. Pál, Klinec Erzsébet) eltűnt 1944. október 28.
3. Andricsek János gyári munkás (János, Atonovics Mária) eltűnt a megtorlás napjaiban, de halál napjául 1945. május 9-ét jegyezték be.
4. Gajder Zihfrid, magántisztviselő (1894.7.28. József, Lafler Júlia) eltűnt 1944. október 28.
5. Donsteter Jakab cukrászmester (1885.8.24. Márton, Friz Erzsébet) eltűnt a megtorlás napjaiban.
6. Fele László Újvidék, műszerész (1928.8.1. Rudolf, Dudás Anna) bejegyezve a belügyminisztérium külön engedélyével.

7. Gyarmati József Újvidék, géplakatos (1906.9.8. Sándor, Fejes Erzsébet) a halálos ítélet végrehajtva 1944. november 18. A belügyminisztérium külön engedélyével bejegyezve.

8. Vapor János Újvidék (1905.6.27.) A megtorlás napjaiban eltűnt, de halála napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

9. Maray József Újvidék, tisztviselő (Mihály, Gál Terézia) eltűnt, de a halál napjával ugyancsak május 9-e van feltüntetve.

1950-ben a következő holtta nyilvánítási bejegyzéseket találtuk:

10. Gabonics László Újvidék, géplakatos (1906.12.3. József, Gara Katica) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

11. Sántha János kereskedő (János, Balogi Mária) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

12. Kósa Pál Újvidék földműves (1907.2.4. Péter) eltűnt, a halál napjával 1945. május 5-e van feltüntetve.

13. Dobosi Sándor Újvidék, kereskedő (1919.9.13. István, Móricz Ilona) eltűnt 1944. október 26-án.

14. Koroknai Imre Újvidék, földmunkás (1922.12.13. Imre, Fábri Ilona) eltűnt 1944. október 23.

15. Horváth Árpád Újvidék, kereskedő (1897. István, Stadler Jozefina) kivégezték. A bejegyzést a belügyminisztérium külön engedélyével végezték el.

16. Szabó Antal Újvidék, kereskedő (1913. november 11. István, Zombori Rózsa) eltűnt, a halál napjával 1945. május 5-e van feltüntetve.

17. Tóth József Újvidék, vasúti dolgozó (1910.3.6. Géza, Varsai Julianna) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

18. Vásárhelyi Károly Újvidék, gyári munkás (Miklós, Etelka) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van bejegyezve.

1951-ben holtta nyilvánították a következő személyeket:

1. Tóth Károly Újvidék, munkás (1921. július 27. János, Tara Anna) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

2. Tóth Lázár Újvidék, munkás (1921.7.27. János, Tara Anna) eltűnt, de a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

3. Boghert Ferenc Újvidék, kereskedő (1915.10.26. Viktós, Pulmán Mária) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

4. Szobolszki Mihály Újvidék (1922.1.27. István, Lajner Julianna) eltűnt 1944. október 24-én.

5. Hauszko József Újvidék, munkás (1917.7.14. Mihály, Csizmár Erzsébet) kivégezték. A halál napjával 1950. március 15-e van feltüntetve. A bejegyzést a belügyminisztérium külön engedélyével végezték el.

6. Szántó János Újvidék, kereskedő (1906.8.14. János, Balog Mária) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van bejegyezve.

7. Árvai Károly Újvidék, szabómester (1912.5.19. Károly, Farkas Jusztina) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

8. Farkas Pál Újvidék, hentesmester (1906. András, Kocsis Erzsébet) eltűnt.

9. Kocsicska Ferenc Újvidék, földműves (1895.9.25. János, Hallai Éva) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.

10. Idősb. Magyar József Újvidék (1902.2.22. Sándor, Török Júlia) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.
  11. Novák Antal Újvidék, géplakatos (1903.3.7. Borbála) eltűnt, halála napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.
Az 1952. évi bejegyzések a következők:
    1. Bolbak Ilona Újvidék (Károly, Salamon Rozália) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.
    2. Barna János Újvidék, kereskedő (1911.12.11. János, Nagyidai Rozália) eltűnt 1944. október 28.
    3. Dobi Kálmán Újvidék, hentesmester (Ferenc, Csapó Anna) eltűnt, a halál napjával 1945. május 5-e van feltüntetve.
    4. Nagy Sándor Újvidék, kertész (1884. október 18. Ferenc, Begovics Rozália) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.
    5. Farkas István Újvidék, tisztviselő (1888. október 21. István, Kontra Erzsébet) eltűnt, a halál napjával 1945. május 9-e van feltüntetve.
    6. Pece Pál Újvidék (1910.2.28. Pál, Henc Viktória) eltűnt.
    7. Till József Újvidék, kereskedelmi utazó (József, Ágnes) eltűnt 1944. októberében.
    8. Kovács Mihály Újvidék (1903.5.19. György, Fekete Terézia) eltűnt, a halál napjával 1945. február 5-e van feltüntetve.
    9. Andrics András Újvidék, gyári munkás (1906.2.6. Vinkó Éva) eltűnt 1944. október 18.
    10. Fiser Ágoston Újvidék, kereskedő (1892.8.9. József, Gotsald Ilona) eltűnt, 1944. december 25.
    11. Csehola János Újvidék, földmunkás (1907.5.11. András, Farkas Julianna) eltűnt, 1944. október végén.
- Az 1953-ban holtá nyilvánítottak:*
1. Idei Ferenc Újvidék (1913.1.27. József, Pacik Irén) eltűnt, a halál napjával 1945. május 15-ét tüntették fel.
  2. Kotlai Viktória Újvidék, varrónő (1890.11.14. Károly, Rozália) eltűnt, a halál napjával 1945. január 31-e van bejegyezve.
  3. Urbán Oszkár Újvidék, kereskedő (1894.11.25. Ignác, Csernyák Mária) eltűnt 1944. október 30-án.
  4. Müller István Újvidék, címfestő (1899.8.5.) eltűnt 1944. október 30.
  5. Miker Károly Újvidék, cipész (1913.5.2. János, Németh Júlia) eltűnt 1944. október 30.
  6. Stefán Ferenc Újvidék, munkás (1900.7.4. Fülöp, Hander Anna) eltűnt 1944. október 30.
  7. Barta Vilmos Újvidék, fényképész (1895.11.2. Jakab, Rajh Jozefina) eltűnt 1944. november 25.
  8. Halász József Újvidék, munkás (Ferenc, Gál Julianna) eltűnt, halál napjával 1945. január 3-a van bejegyezve.
  9. Harangozó Lajos Újvidék, kovácssegéd (1924.9.21. Sándor, Szilágyi Julianna) eltűnt, halál napjával 1946. május 25-e van feltüntetve.
  10. Molnár András Csurog, munkás (1893. Mátyás, Erzsébet) kivégezve 1945. február 3-án. A belügyminisztérium külön engedélyével bejegyezve.

11. Kovács Ferenc Zsablya, kereskedő (1887.4.1. Balázs Mária) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16-a van bejegyezve.
12. Sebestyén Lajos Újvidék, géplakatos (1908.6.10. Sándor, Lídia) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16-át jegyezték be.

Az 1954. évi holtta nyilvánítási adatok:

1. Szabadi János Újvidék, munkás (1914.4.3. János, Csizma Júlia) eltűnt, az elhalálozás napjával 1946. május 15-e van bejegyezve.
2. Halasi Ferenc Újvidék, asztalos (1910.12.19. József, Balázs Verona) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15-e van bejegyezve.
3. Pásztor Ernő Újvidék, cukrász (1914.2.22. Mihály, Vida Katalin) eltűnt.
4. Megler András Újvidék, gépkocsivezető (1909.9.21. Antal, Szőlősi Mária) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15-e van feltüntetve.
5. Bekk Károly asztalos (1922.4.5. Károly, Klir Ilona) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15-e van bejegyezve.
6. Biller György Újvidék, iparos (1906.3.2. József, Komlódi Juszta) eltűnt 1944. október 31.
7. Horváth Mihály Újvidék, asztalos (1910. Ferenc, Surján Erzsébet) kivégezték 1945. október 18. Az újvidéki kerületi bíróság értesítése 1955. augusztus 3-án.
8. Lakai Ferenc Újvidék (1914.1.11. József, Boros Julianna) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16-a van feltüntetve.
9. Merkovics Imre Újvidék (1917.6.25. Péter, Dudás Erzsébet) a halál napjával 1946. május 16-a van feltüntetve.
10. Mike Imre Újvidék, cipész (1913.5.2. János, Németh Júlia) eltűnt, 1944. október 30.

Az 1956. évi bejegyzések:

1. Takács László Újvidék (1927.5.31. Lajos, Fogarasi Mária) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15-e van feltüntetve.
2. Dulics István Újvidék (1910.4.26.) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16-a van feltüntetve.
3. Koperec István napszámos (1907. október 21. István, Katalin) kivégezték, a halál napjával 1947. október 21-e van feltüntetve. Bejegyezve a belügyminisztérium külön engedélyével.
4. Szigeti László Újvidék (1919.5.18. Bálint, Kovács Alojzie) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16-a van feltüntetve.
5. Varga János Újvidék (1903.10.30. János, Sebők Júlia) kivégezték, a halál napjával 1945. október 30-a van feltüntetve. Bejegyezve a belügyminisztérium külön engedélyével.
6. Balázs József Újvidék, földmunkás (1891.3.13. Illés, Kóvágó Katalin) kivégezték 1945. február 28-án. A belügyminisztérium külön engedélyével bejegyezve.

Az 1957. évi bejegyzések:

1. Kurilla Mihály Újvidék (János, Sáfrány Mária) eltűnt, a halál napjával 1946. március 5-e van feltüntetve.
2. Vörös Sándor Újvidék (1927.10.22.) kivégezték, de ennek időpontja nincs feltüntetve. A belügyminisztérium külön engedélyével bejegyezve.
3. Ladócki Károly Újvidék (1929.11.2. Mihály, Verglin Magdolna) eltűnt, a halál napjával 1945. május 16-a van feltüntetve.

4. Vrataris Antal Béla Újvidék, kereskedősegéd (1907.5.28. Ferenc, Farkas Erzsébet) eltűnt, a halál napjául 1945. május 15-e van feltüntetve.
5. Papp Árpád Újvidék, (1921. augusztus 3. András, Pap Judit) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
6. Zummer János (1926.4.18.) eltűnt, a halál napjául 1945. május 5-e van feltüntetve.
Az 1958. évi bejegyzések:
1. Kalóci Sándor Újvidék (1921.8.22. Kalóci Erzsébet) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van bejegyezve.
2. Major Pál Újvidék, asztalos (1906.4.27. Péter, Lacik Erzsébet) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
3. Garai József Újvidék (János, Mondovics Ilona) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
4. Móric András Újvidék (1914. november 24. Pál, Bakos Mária) eltűnt, a halál napjaként 1946. május 16-a van bejegyezve.
5. Linder István Újvidék (1904.12.18. György, Katalin) eltűnt, a halál napjául 1946. május 15-e van bejegyezve.
6. Boros Lajos Újvidék (1924.11.18. István, Sumaher Verona) eltűnt, bejegyezve 1946. május 16.
7. Ruz László Újvidék (1909. május 21. Ferenc, Risz Erzsébet) eltűnt, a halál napjául bejegyezve 1946. május 16.
8. Szilágyi Gyula Újvidék (1898.4.9. István) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16.
Az 1959. évi bejegyzések:
1. Bali Lajos Újvidék (1912.12.3. Lajos, Bordás Mária) eltűnt, a halál napja 1946. május 16.
2. Varsányi János Újvidék (1919.1.20. Sándor, Basta Julianna) eltűnt, a halál napja 1946. május 16.
3. Tóth András Újvidék (1909.11.28. György, Katalin) eltűnt, a halál időpontja 1946. november 28.
4. Varga Imre Újvidék (1913.3.22. György, Ballai Katalin) eltűnt, a halál napja 1946. május 15.
5. Takács Antal Lajos Újvidék (1911.5.23. Sándor, Ökrész Verona) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
6. Herbut Mihály Újvidék (1902.9.15. Ferenc, Kobács Julianna) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
7. Volman Ottó Újvidék eltűnt (1924.6.18. Hugó, Ajfeld Anna) A halál napjául 1946. május 15-a van bejegyezve.
Az 1960. évi bejegyzések:
1. Lakatos János Újvidék (1906. június 17. József, Kiss Magdolna) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van bejegyezve.
2. Balla Károly Újvidék (1918.11.3. Károly, Katalin) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
3. Hagen Béla Újvidék (1893. október 2. Lipót, Regina) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16-a van feltüntetve.
Az 1961. évi bejegyzések:
1. Dániel Lajos Újvidék (1912.8.23. Mihály, Juhász Erzsébet) eltűnt, a halál dátumaként 1946. június 16-a van bejegyezve.

2. Buterer Antal Újvidék, napszámos (1916.8.28.) eltűnt.
3. Lénárt Antal Újvidék (Katalin) eltűnt.
4. Horgos István Újvidék (1912. július 9. István, Pápista Verona) eltűnt, halála időpontjaként 1946. június 16-a van feltüntetve.
5. Radoszavljevics Lajos Újvidék (Sterm Rozália) eltűnt, a halál bejegyzési időpontja 1946.5.16.

Az 1962. évi bejegyzések:

1. Vancsics András Újvidék (1891.10.8. András, Károlyi Ilona) a halál időpontjaként 1946. május 16-a van feltüntetve.
2. Varsányi János Újvidék (1919.1.20. Sándor, Barta Júlia) eltűnt, a halál időpontjaként 1946. május 16-a van bejegyezve.
3. Ács János Újvidék (1911. június 24. Lajos, Szokola Mária) eltűnt, a halál napja 1946. május 16-a van bejegyezve.
4. Fejes Mihály Újvidék (1912.3.5. Mihály) eltűnt, a halál napjaként 1946. május 16-a van bejegyezve.
5. Déri István Újvidék (1898.12.24. Déri Sára) eltűnt, a halál napja 1946. május 16.
6. Mazányi János Újvidék (1924.11.30. Péter, Csizmadia Julianna) eltűnt, a halál napja 1946. május 16.
7. Kaurics Péter Újvidék (1898.3.25. Péter, Nemingler Mária) eltűnt, a halál napjaként 1946. május 16.
8. Brezsnaykai Ferenc Újvidék (1913.6.24. András, Asztalos Katalin) eltűnt, a halál napja 1946. június 16.
9. Hajduk István (1907. július 11. István, Kovács Jusztina) eltűnt, a halál napjául 1935. május 16.

Az 1963. évi bejegyzések:

1. Muhnyak András (1907.8.21. Sándor, Horváth Judit) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16.
2. Gere Gyula Újvidék (1915. május 19. Béla, Bognár Erzsébet) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16.
3. Varga Károly Újvidék, kereskedő (1912.9.15. Károly, Bálint Franciska) eltűnt, a halál napjául 1946. július 16.
4. Tobolka Rezső Újvidék (Rezső Anna) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16.

Az 1964. évi bejegyzések:

1. Szalkai Ferenc Újvidék (1910.1.13. János, Maurics Mária) eltűnt, a halál napjaként 1946. május 16.
2. Szilágyi József Újvidék (1911.6.19. Ferenc, Vislovszki Mária) eltűnt, a halál napjaként 1946. május 16.
3. Hegedűs András Krcedin, Szerémség (1924.10.9. István, Ilona) eltűnt, a halál napjául 1946. május 16.

Az 1966. évi bejegyzések:

1. Horthy Péter, Újvidék (1904. december 15. Péter, Csizili Erzsébet) eltűnt 1944.10.23.
2. Berger Imre Szenttamás (1912.11.24. Imre, Fazekas Viktória) eltűnt 1944. október 17.
3. Sántha József Újvidék (1914.2.16. István, Mária) eltűnt, a halál napjául 1945. május 15.

Az 1967-es évi bejegyzések:

1. Sulyok Rezső Szabadka (1894.5.1. József, Ferenci Julianna) eltűnt, a halál napjával 1945. május 16.

Az 1968. évi bejegyzések:

1. Tóth István, Zenta (1911.6.3. Menyhárt, Hanák Júlia) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15.

Az 1969. évi bejegyzések:

1. Sötét József Újvidék (1925.11.5. János, Oravec Erzsébet) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16.
2. Szekeres Bálint
3. Lajcsák Rozália Újvidék (1918.4.1. Márko) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15.
4. Mantiska Rozália (1909.9.3. Patarica Katalin) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15.
5. Martinek Mihály Újvidék (1896.9.17. Pál Anna) eltűnt, a halál napjával 1946. május 15.
6. Mókus József Újvidék (1923.3.15. Péter, Margaretta) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16.
7. Vastag Zoltán Újvidék (1909.8.9 Imer, Etel) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16.
8. Lahócs András Újvidék (1901.7.14. András, Verona) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16.
9. Vlaovics Péter Újvidék (1913.9.8. Bodgán Anka) eltűnt, a halál napjával 1946. május 16.

Az 1970-es évektől a halotti anyakönyvekben vannak még bejegyzések, de a nevek alapján nem magyar áldozatokról van szó. Csupán Pribil János nevét találtuk meg, aki az 1944. évi őszi terror áldozata lehetett. (1923.8.20. János, Papp Julianna), a halál napjával ebben az esetben is 1946. május 16-a van feltüntetve. Ezekben az adatokban sem könnyű eligazodni, mert mint látjuk, bejegyezték azokat is, akiket már a bíróságok ítélték el, ezeknél feltüntették, hogy mikor volt a kivégzés, de több esetben kigondolt adatokat tüntettek fel a haláleset napjával. Ilyen helyzetben azután az is előfordulhat, hogy esetleg egyesek más módon tűntek el, bár ennek a valószínűsége igen csekély.¹⁸⁰

Mi történt azokkal, akik túléltek az 1944. október utolsó hetének és november első felének vérengzéseit? A visszaemlékezők egybehangzó állításai szerint az ún. felszabadulás után körülbelül négyezer embert gyűjtöttek össze a már feltüntetett épületekben. Soraikból válogatták ki azokat, akiket a halálba küldtek. A többiek közül mintegy nyolcszázat kompon átvittek a Dunán a pétervárad oldalra. További kálváriájukról legrészletesebben Mihály atya számolt be naplójában. A folyó túloldalára elszállítottak közül mintegy kétszázat a vár földalatti kazamatáiba zártak. Őket is szörnyen megkínozták, különösen éjjel élték ki a szadista kéjelgők alantas emberi ösztöneiket. Az életben maradottakat később csoportonként különböző helyekre vitték kényszermunkára. A többieket gyalog, fegyveres kísérettel elindították Karlóca irányába. Mihály atya jól emlékszik, hogy a nyolcszáz ember között szép számmal voltak temeriniek is, akiket november elsején hoztak közéjük. Az időpont is megfelel, mert a temerini felnőtt férfiak jelentős részét előző éjjel szedték össze, majd hajnal felé kiválogatták azokat, akiket még aznap este a halálba küldtek, a többieket pedig Újvidékre irányították.

A Karlóca felé haladó tömegben volt Mihály atya is és rendtársa Kovács Kristóf, valamint egy református pap és egy német nemzetiségű lelkész, akit később megöltek. A

ferences szerzetesekkel cipeltették a nehéz gépfegyvereket. Őket is, de a menetelők közül is igen sokat bántalmaztak. Karlócán kétszázat leválasztottak közülük. A többiek folytatták útjukat India felé, ahová november 2-án érkeztek meg. Itt egy katona bajonettel megsebesítette Kovács Kristóf szerzetes bordáját, nagy sebet ejtve rajta. Ezért nem tudott tovább menni. Közben kiadták a parancsot, hogy aki nem bír tovább menni, azt le kell lőni. Kovács Kristóf szerzetest feltették egy orosz teherautóra, de nem vitték sehova, mert hamarosan egy vérszomjas katona ugrott fel a kocsira és a szerzetest lelőtte, majd a ruháját is lehúzták róla.

Indjínál mindent elszedtek a foglyoktól. Itt verték agyon a német szerzetest is, majd egy ganajrakásban elásták. Mihály atyát is többször súlyosan bántalmazták, ugyanígy Buda József református lelkészt is. Ezt megelőzőleg azonban még egy szegényteljes esemény történt. Kiválogatták az idős, munkára alkalmatlan férfiakat, azzal a magyarázzal, hogy hazaengedik őket. Körülbelül harmincan lehettek. Néhány nap után azonban a rabok is értesültek arról, hogy sohasem értek haza, valahol egyszerűen likvidálták őket. Erről a fájdalmas esetről cikket írt Klibán István temerini származású újvidéki lakos is, a helybeli Napló című hetilapban. Az ő édesapja ugyancsak a kiválasztottak között volt, nevét valóban megtaláltuk a temerini anyakönyvi hivatal halotti anyakönyvében.¹⁸¹ Klibán István 19 idős személyről tud, akiket ilyen módon öltek meg.

S mi történt azokkal az összegyűjtött férfiakkal és nőkkel, akik újvidéken maradtak? Közülük sokan később tűntek el, de november 10-e után már nem voltak tömeges kivégzések. A hírhedt OZNA azonban a kulisszák mögött intenzíven dolgozott, a feljelentések tovább érkeztek, s szinte minden nap elnyelt valakit a sötétség és többet soha nem hallottak róla.

Az újvidéken maradtak túlnyomó többségét különböző munkákra osztották be, különösen a szakmunkások voltak keresettek, mert a meglévő gyárakban a termelést be kellett indítani. 1944. november 21-e után a táborban levők helyzete az előbbi állapotokhoz viszonyítva érezhetően javult. A városi katonai parancsnokság megőrzött levéltári anyagában jó néhány okmányt is megtaláltunk, amelyekben egyes magyar nemzetiségű férfiaknak — akik gyakorlatilag még a táborokban voltak — a nap meghatározott időpontjában szabad mozgást biztosító elismervényt adtak. Ezeknek már lehetőségük volt családjuk meglátogatására, sőt nem egy esetben az éjszakát is odahaza tölthették. A nélkülözhetetlen szakmunkások közül akkor már a legtöbbször csak reggel kellett jelentkezni a táborparancsnokságnál, majd utána a kijelölt helyen a munkájukat végezték. Megkezdődött a szakemberek elbocsátása a táborokból, s mindenki külön elbocsátó írást kapott.¹⁸²

Az újvidéki németeket ideiglenesen a mai Šumadija utcában gyűjtötték össze, majd nagyrészüket innen a Járeki táborba hurcolták. Ekkor már egyes magas párttisztviselőkben levők is követelték a magyar táborok feloszlását. Így pl. Paskó Romac, aki a tartományi Pártbizottság szűkebb körű vezetőségéhez tartozott. Ő követelte a legkitartóbban, hogy ezeket a táborokat szüntessék meg. Gyakorlatilag azonban csak 1944. december 1-e után kezdődött meg a magyar táborok feloszlása. (Ez alól kivétel a Járeki tábor.) A táborok feloszlása nem egyszerre történt, egész december hónap folyamán érkeztek haza az emberek egyenként vagy csoportosan. Úgy szólván senki sem mert nyi-

latkozni arról, mi is történt velük, mert mindegyiküknek szigorú büntetést helyeztek kilátásba, ha valamiről is szólni mernek.

Mennyi lehet az újvidéki áldozatok száma? A visszaemlékezők egyöntetűen azt állítják, hogy legalább 1500 ember vesztette életét a terror napjaiban Újvidéken. Túlnyomó többségükben magyarok voltak, de akadtak közöttük szép számban németek, sőt szerbek is. Az utóbbiakat ellenségnek nyilvánították, azzal vádolták őket, hogy együttműködtek a megszálló hatóságokkal. Vannak persze más feltételezések is. Triva Militar ismert közéleti munkás, aki néhány éve hunyt el, s nyugdíjas éveiben is hosszú ideig az újvidéki Szerb Matica külső munkatársa volt, s aki egyébként annak idején a háborús bűnökét kivizsgáló vajdasági bizottság előadója volt, többször nyilatkozott arról, hogy mennyi embert küldtek halálba Újvidéken 1944. őszének tragikus heteiben. Szerinte ebben a városban annyi embernek kellett meghalnia, amennyi tagja volt a Magyar Nyilaskeresztes Párt helyi szervezetének. Talán azért is készítették egy bővebb, majd egy kisebb létszámot tartalmazó lajstromot, de az ezekben feltüntetett személyeknek csak egy kisebb része volt tagja a Nyilaskeresztes Pártnak. Csakhogy egyáltalán nem ezeknek a lajstromoknak az alapján végezték ki az embereket, mert ha így történt volna, akkor pontosan rekonstruálni tudnánk az áldozatok létszámát. A helyi Nyilaskeresztes Párt szervezetének taglétszáma egyébként, mint említettük, 700 körül mozgott. Ha mégis igaznak bizonyulna Triva Militar állítása, akkor kb. ennyi lehetett az áldozatok száma is. Ez azonban igen kétes hitelű adat.

A statisztikai adatok alapján milyen következtetések vonhatóak le? Az 1941. évi magyar népszámlálási adatok szerint Újvidéknek ekkor összesen 61.731 lakosa volt, s ebből 31.130-an vallották magukat magyarnak. A magyarok száma jóval nagyobb, mint a legutolsó, 1931. évi Jugoszláv népszámlálás alkalmával kimutatott adat. Valószínű, hogy a közben idehelyezett anyaországi alkalmazottakat is beleszámították az újvidéki magyarság létszámába. Jóval fontosabb számunkra a Bácska, Bánát és Baranya katonai közigazgatásának statisztikai kimutatása, amely 1944. november 19-én készült el, és a város lakosságának nemzetiségi összetételére vonatkozik. Eszerint Újvidéknek összesen 69.000 lakosa volt az összeírás napján. A magyar lakosságra vonatkozó adatok a következők: 1941-ig a városban összesen 16.000 magyar élt (8250 férfi és 7750 nő). 1944. november 19-én azonban kereken kétezerrel voltak kevesebben, tehát összesen 14.000-en (6500 férfi és 7500 nő). Feltűnő a férfilakosság csökkenése, amely 1750-et tesz ki. Ha tekintetbe vesszük azokat is, akik elmenekültek vagy pedig a magyar hadseregbe vonultatták be őket, akkor is az 1500 fős vérveszteség szinte bizonyítottnak látszik, különösen annak tükrében is, hogy az 1941-ig itt élt magyarok összlétszámát a ténylegesnél kétségtelenül jóval kevesebbnek tüntették fel.¹⁸³

TEMERIN

Temerin község magyar lakosságának tragédiájáról elég részletesen olvashatunk Matuska Márton és Cseres Tibor munkájában is. Ennek részletes ismételése nem bocsátkozunk, hiszen monográfiánk elsődleges célja a levéltári kutatások alapján feltárt új adatok ismertetése, és annak bizonyítása, hogy az 1944. évi őszi bosszú áldozatainak túlnyomó többsége ártatlan volt. Úgy gondoljuk, hogy a már eddig is elmondottak

alapján ezt sikerült bebizonyítanunk. A vajdasági magyar közvélemény előtt ez a tény eddig is teljesen ismert volt.

Temerin községben sok minden történt 1941. áprilisától, amikor bekövetkezett a rendszerváltás 1944. tragikus őszen. Rövidebben megpróbáljuk rögzíteni az események folyamatát.

A községben 1941. április 11-én, vagyis azon a napon, amikor a magyar hadsereg egységei átlépték a jugoszláv-magyar határt, még voltak jugoszláv katonák, akiket az akkori ún. Öregiskolában helyeztek el. Ezek azonban hamarosan távoztak. Ezt követően a községben is megalakult a nemzetőrség a rend és a vagyonbiztonság megőrzése érdekében. A nemzetőrök közül egyesek a vasútállomás melletti ún. Stari Djurdjevo településen, ahol az első világháború után odateleptett szerbek éltek, jónéhány polgárt letartóztattak. Egyeseket súlyosan bántalmaztak, elsősorban azokat, akik a letűnt jugoszláv rendszer idején kitűntek magyarellenes magatartásukkal. Nagyszombat napján, vagyis április 12-én az akkori Csillag vendéglő előtt fegyveres összetűzésre is sor került, amiről munkánkban már említést tettünk.

Tragikus esemény történt a Temerin közeli Szőregnél is. Egy visszavonulóban lévő jugoszláv tüzéreg a falu széléről tüzet nyitott a nemzetközi úton előrenyomuló magyar könnyűpáncélosokra, és kettőt megsemmisített közülük. A helyi lakosok ezt követően félelemben éltek, mert attól tartottak, hogy a hamarosan bevonuló magyar katonák rajtuk állnak majd bosszút. Ezért a faluban tartózkodó temerini nemzetőrök segítségét kérték, akik azt javasolták nekik, hogy aki csak teheti, vonuljon ki a falu szélére a nemzetközi úthoz, és itt várja be az érkező katonákat, hogy ezáltal is kinyilvánítsa békés szándékát. Így is történt. Sajnos az első katonai csoport parancsnoka, látva az összegyűlt tömeget, tüzet parancsolt katonáinak, és a sortűzekben 111 helybéli polgár életét vesztette.¹⁸⁴ Erről a tragikus eseményről már volt szó, de azért ismertetjük ezen a helyen is, mert később a bosszúállók azzal vádolták a temerini nemzetőröket, hogy szándékosan a puskacsövek elé vezették a népet, s ők beszélték rá a katonákat, hogy nyissanak tüzet. Ezért akiktől a felszabadulás után kitudódott, hogy azokban a napokban Szőregen voltak mint nemzetőrök, ez a halált jelentette számukra.¹⁸⁵ Az áldozatok számát később tendenciózusan több mint 300-nak tüntették fel.

A következő években Temerinben csak az őslakos magyarok és a németek maradtak, az első világháború után ideteleptett polgárokat elűzték, jórészüket Nyugat-Szerbiában telepedett le ideiglenesen. Külön meg kell említenünk, hogy a község első kinevezett főjegyzője már a kezdetekkor arra törekedett, hogy a községben ne maradjanak zsidó nemzetiségű polgárok sem. Ezért nagy részüket a délszláv telepések kiűzése után ugyancsak távozásra kényszerítették. Ők is a szerbiai Mačvában húzódtak meg, de nem sokáig, mert 1941. nyarán és őszen mindannyian visszaszivárogtak a községbe. Ez részben azért sikerült nekik, mert a helyi hatalom egyes képviselőit sikerült megvesztegetniük. A helybéli zsidók összlétszáma egyébként mindössze 42 volt. Többségük a háború előtt is szerény anyagi körülmények között élt, csak néhány kereskedőcsalád anyagi helyzete volt jobb az átlagosnál.

1942. januárjának hideg napjaiban Temerinben elvileg nem kerülhetett volna sor semmilyen atrocitásra, hiszen a községben nem voltak délszláv nemzetiségűek, csak az a néhány polgár élt itt, akik vegyes házasságban éltek. Mégis történtek tragikus dolgok. Eichard József főjegyző, a Sajkás-vidéki hideg napokat kedvező alkalomnak tekintette

arra, hogy a községet megtisztítsa a zsidó nemzetiségű polgároktól. Előzőleg, úgy lát-
szik, megnyerhette pokoli tervéhez egyes felsőbb katonai körök támogatását is. Bódi
Géza aljegyzőnek elrendelte, hogy készítse el a zsidó polgárok lajstromát, majd az
1942. január 6-a és 7-e közötti éjjelen a helyi csendőrállomás beosztottjainak, és más,
erősítésként kapott fegyvereseknek a kíséretében tehergépkocsin (Egyes adatok szerint
autóbuszon — a szerk. megj.) Zsablya környékén a Tiszához szállították és ott legyil-
kolták őket, majd holttesteiket a folyóba dobálták.* A galád tett elkövetőinek még arra
is volt gondjuk, hogy azt a helybéli zsidó nemzetiségű polgárt, aki nem tartózkodott a
községben, hazug táviratokkal hazahívják. Legtöbb esetben arról értesítették őket,
hogy jöjjenek haza, mert ég a házuk. Néhányan ilyen módon gyanútlanul és naivan ha-
zajöttek, utólag őket is valahol kivégezték. Ezek között volt a népszerű és köztisztelet-
ben álló Szegő községi orvos is, akit valahol Bodogasszonyfalva környékén öltek meg
és földeltek el. Voltak, akik gyanúsak találták a távirat szövegét, nem tértek haza, így
életben maradtak. A későbbi háborús években sem kerültek a hatóságok kezére. Ezek
között volt a község ugyancsak köztiszteletben álló orvosa, doktor Treuer László is,
aki később részt vett az antifasiszta ellenálló mozgalomban, majd orvosi esküjéhez hí-
ven, a háború után sikeresen gyógyította a helybéli betegeket. Nyugalomba vonulása
után Újvidéken élt, egészen haláláig. E sorok írója több alkalommal baráti beszélgetést
folytatott vele az akkori eseményekről.¹⁸⁶

A háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság Temerinből néhány magyar nem-
zetiségű polgár bűnösségét állapította meg. Egy kis csoport közvetlenül részt vett a
zsabylai és csurogi 1942. évi véres januári megtorlásban. Nem voltak többen tucatnyi-
nél.

Čurčin Milorad is szól egyes temerini magyar polgárok részvételéről a zsabylai és
csurogi razziában. Elfelejtette azonban könyvében megemlíteni azt, amit e sorok írójá-
nak egyik alkalommal személyesen is elmondott, hogy egy, a helyi hatóságok által fel-
tűzelt nagyobb csoport is elindult Zsablya és Csurog irányába, el is jutott
Boldogasszonyfalváig, de az ottani szerb polgárok lebeszélték őket arról, hogy folytas-
sák útjukat és mindannyian visszatértek Temerinbe.

A bűnösök többsége persze Temerinből is idejében elmenekült. Mindegyikük neve
ismeretes volt a helybéli lakosság előtt. Sohasem mertek hazalátogatni a háború utáni
évtizedekben.

Akadtak azért olyanok is, akik nem menekültek el, talán arra számítván, hogy tetteik-
re nem derül fény. A temerini magyar lakosság körében ma is tartja magát az a véle-
mény, hogy a későbbi kegyetlen megtorlás áldozatai közül heten voltak bűnösök.¹⁸⁷

S mi történt a községben 1944. őszének tragikus heteiben? A felszabadulás előtti na-
pokban a községben kb. egy szakasznyi magyar katona, és egy valamivel nagyobb lét-
számú német alakulat állomásozott. A polgári hatóságok képviselői ekkor már
elhagyták a községet. Október 20-án azután a magyar katonák és a helyi csendőrállo-
más tagjai is távoztak, csak a németek maradtak, de október 22-ére virradóra (vasárnap
volt) ők is visszavonultak. Előzőleg azonban felrobbantották a helyi posta berendezé-

* A temerini zsidók kiirtásáról Illés Sándor írt tényfeltáró dokumentumregényt „Irgalom nélkül”
címmel. Budapesten jelent meg 1994-ben. - A szerk. megj.

seit. Október 22-én a község lakosai arra ébredtek, hogy semelyik hatalom képviselője sincs a településen. Mindenki a legnagyobb bizonytalanságban töltötte a napot, várták, hogy ki vonul be. Megjönnek-e a partizánok, akikről már eddig annyit hallottak, és rémtetteikről egyes hírek már ide is eljutottak. Azért sokan abban reménykedtek, hogy talán majd az oroszok vonulnak be elsőnek, s akkor a lakosságnak nem történik bántódása. Ezen a napon, vagyis október 22-én még semmilyen fegyveres egység nem érkezett a községbe. Megalakult egy néhány tagot számláló nemzetőrség a rend és a vagyonbiztonság megóvása érdekében. Tagjai nem csak a községben, hanem a szomszédos Járek községben is cirkáltak, majd a német katonaság kivonulása után megkezdődött az elhagyott német házak fosztogatása. Ezen a napon még egy érdekes esemény történt. Megalakult egy ideiglenes jellegű, tekintélyes polgárokból álló bizottság, amely azután névleg néhány napig gyakorolta is a község feletti hatalmat. A megalakulásról készített szerb nyelvű jegyzőkönyvet sikerült megőrizni, amelyből látható, hogy ez a szerv, a nagy hirtelen összehívott polgárok eme csoportja milyen határozatokat hozott.¹⁸⁸

Másnap, vagyis 1944. október 23-án azután a partizánok egy kis csoportja, akik között egy bánáti nő is volt, bevonult a községbe, majd rövid ott-tartózkodás után folytatta útját Újvidék felé. A háború utáni évtizedekben, amikor a község felszabadulásának napját is rendszeresen megünnepelték, nem egy írás jelent meg ennek a kis partizáncsoportnak a községbe érkezéséről, barátságos magatartásáról. Különösen az említett partizánlány bájoságát emelték ki. Ezen a napon, estefelé egy nagyobb partizánegység is átvonult a községen. Ezek sem viselkedtek ellenségesen, a népfelszabadító harc célkitűzéseiről, a testvériségről és egységről, Jugoszlávia népeinek egyenjogúságáról, és egy jobb társadalom kiépítésének távlatairól beszéltek. A község lakosságának félelme kezdett oszladozni. Ekkor Újvidék felől megérkezett egy századnyi létszámú partizán egység. Voltak, akik üdvözölték a katonákat, egyesek, a kommunista érzelmű családok hozzátartozói közül őszirózsát akartak átadni néhány katonának. Volt, aki elfogadta, és a puskája csövére vagy köpenyére tűzte. Többen azonban visszautasították. A legtöbb partizán arcán gyűlölet látszott. Még aznap estefelé a község lakosságát értesítették az akkor még szokásos utcasarki dobolással, hogy másnap, vagyis október 29-én délután két óráig tilos az utcákon közlekedni, mert razia lesz. És ezzel kezdetét vette a megtorlás...

Hogy mi történt a következő napokban Temerinben, arról mind Matuska Márton, mind Cseres Tibor részletesen ír. Ezek ismertetésébe nem bocsátkoznánk, csak a lényegyet mondanánk el, új adatok fényében, egyúttal megkíséreljük az áldozatok listáját is összeállítani.

A Matuska Márton által megszólaltatottak egyike Szakál János, akkoriban temetőcsósz volt, s részletesen elmondta, hogy az első áldozatokat egyszerű koporsóban helyezték el. Öten voltak. Semmilyen sérülés nem látszott rajtuk, egyszerűen fejbe lettek löve. Úgy tudja még, hogy szombaton a temetőbe más kivégzetteket nem hoztak, egyeseket a sintérházhoz vittek és ott földelték el. (Bujdosó Péter gyöpmestert kényszerítették rá, hogy a hullákat elföldelje.) Közöttük volt Áman Antal, (Tóni) jó módú polgár, Uracs Mátyás, és az alig 18 éves Berki László tanítóképzős diák. Ez utóbbit állítólag egy díófa alatt temették el. Összesen kilenc-tíz áldozatról beszéltek azon a szombati napon. Bujdosó Péter gyöpmestert a szörnyű élmény annyira megviselte,

hogy felkötötte magát, de megmentették. Vasárnap, október 29-én nem volt tiltva a forgalom, de a községben begyűjtötték az embereket, és a községházára hurcolták őket. Az összehozott kocsi tulajdonosok közül többnek megparancsolták, hogy a községháza udvaráról a hullákat rakják a szekérre és vigyék ki őket a temetőbe. Szakált és még néhány embert odatereltettek, hogy a hullákat elföldeljék. Volt, akiket felismert, de nem sokat, egyesek feje teljesen szét volt roncfolva. A holtak között felismerte Faragó Józsefet az Újsorról, s a másik, ugyancsak Faragó Józsefet a Telepről. Közöttük volt Wolpert Franci Szafari, aki jószágkereskedő volt, és külföldre is szállított. A holtak közül élve előkerült Uracs Lajos, a Telepről, a közben megérkezett két partizán lövöldözni kezdett a menekülő emberre, de ő állítólag megmenekült és sikerült Magyarországra jutnia. Felismerték még Tallós Andrást is...¹⁸⁹

Az Újvidékről érkezett büntetőszázadon kívül, kik voltak, akik a bosszúállás gyalázatos műveletét végrehajtották? Nos, ez kiderül Nagyidai Pál nyilatkozatából, aki véletlenül került a községháza elé, ahol a mázsaháznál vasárnap, október 29-én öldösték az idehurcolt embereket. Az utcáról hívták be néhány társával, hogy a mázsaházból az udvarra kifolyt vért, amely jóformán az egész területet elöntötte, összegyűjtsék. A vérengzők a közeli Csenej tanyacsoportról érkeztek néhány fiákeren, hogy bosszút álljanak. Nagyon vidámak voltak, énekeltek, ittak, táncoltak, és közben gyilkolták az odahurcolt embereket. Közöttük a legvérszomjasabb egy Rakić nevezetű sánta ember volt, akit a tanú véletlenül ismert, mert a háború előtt, mivel szegény családból származott, náluk dolgozott éves cselédként. Hogy mennyi embert végeztek ki ezen a napon, azt teljes pontossággal nem lehet megállapítani. De minden valószínűség szerint az egyik kisebb tömegsírban nyugvók az ő áldozataik.

A községháza udvarán vagy hét-nyolc „meghajtott” kocsi felrakták a holttesteket, s szénával letakarták őket, majd elhajtották a temető felé. A kocsik után, amerre elhaladtak, végig egészen a temetőig vércsíkok jelezték útjukat.¹⁹⁰

Felvetődik mindjárt a kérdés, mi okuk lehetett a cseneji polgárok egy részének erre a gyalázatos tette? A háború előtt nem kevés temerini szegénysorsú béres dolgozott a cseneji nagygazdáknál, akik a legtöbb esetben csak dicsérőleg nyilatkoztak munkásaik szorgalmáról és becsületességéről. Ugyanígy, az ott dolgozó temerini kétkezi munkásoktól is sok jó szót lehetett hallani munkaadóikról, akik nem egy esetben magasabb bért fizettek nekik, mint a temerini gazdák. Sokkal logikusabb és emberibb lett volna, hogy ezekben a tragikus napokban a csenejiek temerini polgártársaik védelmére keljenek, hiszen többeket ismerhettek azok közül, akik ezekben a napokban a terror áldozatai lettek. Sajnos nem így történt. (E sorok írója 1991-ben egy cikket is írt a csenejiek véres orgiájáról a Dnevník című újvidéki napilapban. Állításait senki sem tudta cáfolni, ehelyett azonban a sajtóban durva szidalmak, majd névtelen, halálos fenyegetéseket tartalmazó telefonhívások következtek.)

Az egyik tanú tudni vélte, hogy a községházán azon a vasárnapi napon végezték ki Bujdosó Ferenc ismert temerini gazdálkodót is, akit előzőleg arra akartak kényszeríteni, hogy köpje le az ott talált magyar zászlót. Bujdosó ezt elutasította. Illés Sándor temerini származású Budapesten élő író és publicista, Sirató című dokumentumregényében másképpen írja le Bujdosó Ferenc halálát. Az ő verziója a valószínűbb. Bujdosót és az ugyancsak Ferenc nevű fiát tanyájukon végezték ki, a fiúnak az lett a veszte, hogy akkor érkezett meg a tanyára, amikor apja gyilkosai még ott tartózkodtak, s nyilván nem akarták, hogy szemtanúja maradjon tettüknek.

S mi történt a hétfőre virradó éjjelen? Minden 17 és 60 év közötti magyar férfit (csak igen kevesen neszelték meg a dolgot és így nem sikerült elrejtőzniük) a templomudvarba tereltek. Erre legrészletesebben Tóth József lelkész emlékezett vissza, akit ugyan csak odahurcoltak a plébánia épületéből. Mindenkinek azt mondták, szerszámokat és egy napra való élelmet vigyenek magukkal. Itt azután jóformán egész hajnalig folyt a kiválogatás, kiszóltgatás. Egy partizán tiszt előre elkészített listáról szólíttgatta ki az embereket, akiket azután a közeli zárda épületébe tereltek, ahol erős őrség vigyázott rájuk. Elvették tőlük a szerszámokat, azzal a megjegyzéssel, hogy „nektek erre már úgysem lesz szükségetek”. A visszaemlékezők még azt is tudják, hogy a kiválogatásban közreműködött Sósberger Oszkár helyi illetőségű zsidó származású egyén is, aki ily módon a helyi zsidók 1942. évi januári halálát akarta megbosszulni. Mások doktor Treuer László nevét is emlegették. Ez azonban nem felel meg a valóságnak, ő akkoriiban nem tartózkodott Temerinben. Ha valakinek a neve a listán szerepelt, ki kellett lépnie. Néhány esetben megtörtént, hogy a bűnösnek vélt egyén nem volt jelen, mert előzőleg elmenekült, ilyenkor az lakolt, aki vele azonos nevű volt. Előfordultak azonban olyan esetek is, hogy egyesek a nevük hallatára, úgyszólván a félelemtől elnémultak vagy okosabbnak látták, ha nem mozdulnak, és nem jelentkeztek, így életben maradtak. A mellettük állók közülük egyet sem árultak el.

Az élet és a halál urai azonban, úgy látszik, kevesellték a lajstromon levők létszámát, mert kitartóan kérdezték, hogy ki volt valamelyik párt tagja (főleg a Nyilaskezes Párt tagjai után érdeklődtek) vagy pl. hogy ki szolgált három hónapnál tovább a magyar hadseregben. Állandóan keresték az egyébként már említett Nagyidai rendőrzetűt, valamint egy Buga nevezetű rendőrt, aki állítólag 1942 januárjában rokonságának néhány tagját is rábeszélte, hogy menjenek Zsablyára és Csurogra a „szerb lázadás” elfojtására.

Bizonyos példákat mindenféleképpen meg kell említenünk. Elsősorban Kmetovics József helybeli vállalkozó és mészégető, de főleg szerb nemzetiségű felesége szerepét kell kiemelnünk. Kmetovics József és felesége már az első napokban szerepet vállaltak a helyzet rendezésében. A Kmetovics-család ugyan nem tudta megakadályozni a helybeli vérengzést, azt azonban elérték, a bosszúállókkal való kapcsolataik révén, hogy a megtorlás méretei ne legyenek még nagyobbak. Mindezekről e sorok írója Kmetovicsnéval a 60-as évek elején nem egy esetben hosszabb beszélgetést folytatott. Kmetovicsné szerint, de más források szerint, a vérengzések befejezése után fennállt annak a veszélye is, hogy Temerin magyar lakosságát kollektív bűnösnek nyilvánítják, és zsablyái, valamint csurogi honfitársaik sorsára jutnak. Ilyen hírek még 1945 tavaszán is terjedtek, amikor a mozsori magyarokat a járeki táborba hurcolták.

Igen ellentmondásos volt a szerepe a kommunista érzelmű Szabó „Nyíszom” Jánosnak, akit már a régi Jugoszlávia idején politikai meggyőződése miatt üldöztek, és a magyar időkben is majdnem börtönbe került. Ő is szerepet vállalt a felszabadulás utáni első időkben (jelen volt a templomudvari szelekciónál és abban tevékenyen részt vett – a szerk. megjegyzése), később azonban félreállították. Sokan úgy vélték, hogy jónéhány polgártársát beárulta, és ezáltal ezek halálát okozta. Ő mindezeket a vádakat, míg Temerinben élt, váltig tagadta, és éppen az ellenkezőjét igyekezett bizonyítani. Igen nehezelték rá az ismert Petőfi-brigádba való toborzás miatt is. Egyénisége mindenestre annyira gyöflöletessé vált, hogy a háború után hamarosan Bajmokra költözött és ott is halt meg.¹⁹¹

A kiválogatott helybeli polgárokat a zárda épületében tartották fogva, a többiek pedig ugyancsak erős őrés kíséretében Újvidék felé terelték el. A zárdában maradtak az egész hétfői (október 31-i napot) a legnagyobb bizonytalanságban és félelemben töltötték el. Mindenki tisztában volt azzal, hogy mi vár rá, noha voltak olyanok is, akik még mindig valamiben reménykedtek. Közöttük volt Tóth József lelkész is, aki egyeseknek fel is adta az utolsó kenetet. Egyébként a nap folyamán senkit sem engedtek a közelbe. Kora este, amikor még teljesen be sem sötétedett, az összekötözött foglyokat a temetőbe terelték, és azon a helyen, ahol ma a legnagyobb tömegsír van, az előre felállított gépfegyverekkel lemészárolták őket. A Matuska Márton által említett Kurcinák Lajos arra emlékszik, hogy a mészárlás után néhány kocsi felrakták az ott levő ruhaféleségeket, és hétfőn éjjel elindultak Újvidékre. Rakományukat el kellett vinni a Hoffherr-Schranz cég Temerini utcai lerakatáig.

A hétfő esti tömegmészárlásból is megmenekült egy ember, Horváth István kisbíró, aki addig a község szolgálatában kézbesítőként dolgozott. Ő a sortűz előtt néhány pillanattal előbb elvetette magát, és így nem érte halálos golyó. Valamivel később kimászott a hullák közül. Egy ott őrködő partizán fegyveres meglátta, de állítólag futni hagyta. Hónapokig odahaza rejtőzködött, azután nem bírva tovább idegekkel, előjött, de semmi bántódása sem történt, sőt újra visszavették régi állásába, és ott dolgozott egészen nyugdíjba vonulásáig. Azóta már elhalálozott.

Ebből a példából is jól látható, hogy Temerinben az áldozatok túlnyomó többsége teljesen ártatlan volt. Horváth életrajzáról Illés Sándor részletesen ír Sirató című regényében.

A tömegmészárlás egyik fájó epizódja volt a három ittrekedt magyar repülő kivégzése. Temerinben ugyanis 1944 nyarától október elejéig egy magyar repülő egység is állomásozott. Visszavonulásuk alkalmával hárman közülük lemaradtak, mivel mind-egyiküknek volt leányismerőse is, és az volt a szándékuk, hogy alkalmas időben egybekeljenek. Az egyiket közülük Fogarasi Józsefnek hívták, és szakaszvezetői rangja volt. A bevonuló partizánoknak megadták magukat és szabályosan átadták fegyverüket. Mégis kivégezték őket.¹⁹²

S mi történt azokkal, akiket Újvidék felé tereltek munkára? Október 31-én érkeztek meg Újvidékre. Különböző helyeken szállásolták el őket. Az első időszak bánásmódjáról, őreik szadista kilengéseiről külön köteteket lehetne írni. Csak egy példát említenék meg a sok közül. Az elhurcoltak egy nagyobb csoportját ideiglenesen az Újvidék melletti repülőter épületeiben helyezték el. Az emberek heringek módjára összezsúfolva a földön feküdtek. Egy ideig még ki sem engedték őket, olyannyira, hogy szükségüket is maguk alá végezték. A termekben kibíráhatatlan bűz terjengett. Éjjelenként nemegyszer részeg partizánok jöttek be, és kézilámpákkal világították meg az embereket. Az összezsúfoltak közül azt, aki zavarában felemelte a fejét, agyonlőtték. A temerini áldozatok száma ilyen módon is emelkedett. A verések és a különböző kínzások folyamatosan napirenden voltak. Később nagy részüket összeterelték az újvidéki és más, környékbeli helységekből elhurcoltakkal, és részt vettek abban a szörnyű menetelésben, amelyről legtöbbit Mihály atya naplójából olvashatunk. Szerémség különböző helyein dolgoztattak velük. Jócskán eljutottak közülük Zimonyba is, amiről már említést tettünk.¹⁹³

Egy kisebb létszámú munkáscsoportot, mintegy 150 embert később 1944 november

vége felé a Nagybecskerek melletti Aradac községbe vittek munkára, s ott egy iskola épületében helyezték el őket. Ebben a csoportban volt e sorok írója is. Főleg a közút javítási munkálatait kellett végezni. Itt már a bánásmód tűrhetőbb volt, és az élelmezés a háborús viszonyokhoz mérten elviselhető. Főleg az orosz katonák irányították a munkát, és felügyeltek a munkásokra.¹⁹⁴

A kényszermunkára elhajtott temeriniek 1944 december elején kezdtek hazaérkezni, de ez a folyamat az egész hónapban, sőt még 1945 januárjában és februárjában is tartott.

Külön története van egy kb. 100 tagú kényszermunka-brigádnak, amelyet 1944 decemberében vittek Palánkára. Közöttük igen sok volt a középiskolás diák is. Ide került Kovács Pál mérnök is, aki ma Újvidéken él, mint nyugdíjas. Kikötői ki- és berakodási munkálatokat végeztek. Őket ott tartották egészen a háború befejezéséig. Viszont az ott töltött hónapokat később olyan módon regisztrálták, mintha a hadseregben szolgáltak volna. Akik diákok voltak, azoknak nem kellett katonai szolgálatra bevonulni, és folytathatták tanulmányaikat. A többieket pedig, akik katonakötelesek voltak, a hadseregbe helyezték át, beszámítva szolgálati idejükbe a Palánkán eltöltött hónapokat isü.¹⁹⁵

Néhány évvel ezelőtt az áldozatok hozzátartozói pénzgyűjtésbe kezdtek, hogy a tömegsír helyén betonkoszorút és emléktáblát állítsanak fel. A munkát meg is beszélték az egyik kőfaragóval. A betonkoszorú el is készült. Ekkor azonban közbelépett a rendőrség és az adakozók lajstroma is a kezükbe került. Többeket behívtak közülük a rendőrségre, és arra akarták rábeszélni őket, hogy írjanak alá egy nyilatkozatot, miszerint fasisztáknak akartak sífrelméket állítani. Ezt ők határozottan elutasították. Végül adtak egy másik papírt, amelyen az állt, hogy hozzátartozóiknak terveztek tisztességes sífrelméket állítani. Ezt azután aláírták. Ugyanakkor azonban rájuk parancsoltak, hogy az egész ügyet ne nagyon szellőztessék.¹⁹⁶

S mennyi lehetett a temerini áldozatok száma? Cseres Tibor könyvében 460 kivégzettet említ, ez a szám azonban nem bizonyítható. Szerencsénkre a háború után a kivégzettek túlnyomó többségét holtta nyilvánították, amelyre nem sok példa akad más helységeken. Így az áldozatok létszámát hozzávetőleges pontossággal meg tudtuk állapítani.

Mint ahogyan már említettük is, a temerini plébániai hivatal halotti anyakönyveiben, azok közül, akiket később holtta nyilvánítottak, néhányat utólag bejegyeztek. Ezek a következők: Ámon Antal, Hercul Katalin férje, 43 éves. A halál helye Temerin, ideje 1944. október 31. Az utólagos bejegyzésekben egyúttal az is látható, hogy a razzia szombati napjára, tehát október 28-ra ezeket a halottakat jegyezték be: Uracs Pál, Pá-pista Rozália férje; Hévízi Ferenc, Uracs Mária férje, 45 éves, holtta nyilvánítva 1959-ben; Kocsicska Mihály, Jankovics Etelka férje, 45 éves, holtta nyilvánítva 1961-ben, halála napjául október 29-ét jelölték meg. A halotti anyakönyvben még a következő adatokat találjuk: Nagyidai Pál, Uracs Viktória férje 1950-ben holtta nyilvánítva és Hajdú Imre, Morvai Ilona férje, 44 éves, holtta nyilvánítva 1959-ben. Az utólag bejegyzettek közül legelsőként halt meg Fejes István, Zsámboki Veronika férje, de ő Bezdánban, október 25-én.¹⁹⁷

Mivel Temerinben is kevés volt az olyan polgár, aki háborús bűnt követett el, illetve azzá lehetett nyilvánítani, és ezek jó része is elmenekült, más módon kellett bűnösöket

találni. Így elsősorban a Nyilaskeresztes Párt tagjaira vadásztak. Egy 1945 tavaszán készített hatósági lajstrom szerint a párt 44 tagú helyi szervezetéből a terror napjaiban a következőket végezték ki, illetve később a következőket nyilvánították eltűntnek:

1. Bali János (1909), 2. Ádám András „Guba” (1907) napszámos, 3. Patarica György (1910) napszámos, 4. Kalmár Károly (1907) pék, öt gyermek apja, 5. Németh János (1894) napszámos, 6. Varga Gyula (1907) napszámos, 7. Szalai László, napszámos, 8. Kihut András (1903) napszámos, 9. Hegedűs Mihály (1898) napszámos, 10. Patarica Ferenc (1899) napszámos, 11. Lukács Károly (1912) napszámos, 12. Kerekes Pál napszámos, 13. Zelenka Pál (1910) napszámos, 14. Vecsera Imre (1907) malommunkás, 15. Morvai István, napszámos, 16. Vécsi István (1899) napszámos, 17. Szilák András (1900) napszámos, 18. Pálinkás János (1900) napszámos, 19. László András (1901) zenesz.198

A kivégzettek szociális összetételéből is látszik, hogy többségük nincstelen, kétkezi munkás volt, egyedüli bűnök az lehetett, hogy ők is bedőltek a nyilas propagandának, amely földet és biztos megélhetést ígért nekik.

A kivégzetteket csak évek múlva kezdték holtta nyilvánítani. A temerini anyakönyvi hivatal halotti anyakönyveiben az első bejegyzés Lóc Sándor napszámosra vonatkozik, aki egyébként az első áldozat is volt, mert már október 23-án meggyilkolták, s a halál okául egyszerűen bejegyezték, hogy „lövés”. A háború utáni első években igen kevés volt azok száma, akiket holtta nyilvánítottak. Az újvidéki második járásbíróóság 1947-ben pl. holtta nyilvánította Vígi Sándort (1882) azzal, hogy a község többi férfitalakkal együtt munkára vitték, és onnan soha nem tért vissza. Hasonló megindoklással nyilvánították holtta Pap Józsefet is (1897). 1950-ben Gyuráki Péter (1894) holtta nyilvánítására vonatkozó bírósági végzés szövege úgy szól, hogy a népfelzabardító hadsereg katonái elvitték és soha nem tért vissza.¹⁹⁹

Általában a temerini áldozatokra vonatkozó bírósági végzésekben is kerülték a megfogalmazást, hogy az illető háborús bűnös volt, hiszen a bírósági közegek is jól tudták, hogy a holtta nyilvánítottak között ilyenek igen kevesen voltak.

Az 50-es évek elején holtta nyilvánították Bakos Mátyást és feleségét, Franciskát akik 1944 novemberében Temerinben eltűntek. Kókai Pálra (1908) a bírósági véleményben úgy fogalmaztak, hogy 1944. október 28-án elvitték hazulról és azóta teljesen nyoma veszett. Kocsicska Ferenc holtta nyilvánításáról 1951-ben ezt állapították meg, hogy 1944 novemberében a szovjet hadsereg fegyveresei hurcolták el. Zelenka Imre (1892), egy évvel korábbi holtta nyilvánítási végzésében pontosan megfogalmazták, hogy a felszabadulás után a NOB katonái elvitték és többé soha sem adott életjelet magáról. Gábor Lajosra vonatkozólag 1951-ben úgy szól a bírósági határozat, hogy 1944. október 26-án eltűnt. 1951-ben volt még néhány bírósági holtta nyilvánítási végzés: Tóth István (1900) földműves, Nagyidai Pál (1905), Ámon Antal (1901), Kihut András, Pető Vince (1920), Kocsicska Mihály (1896). Minden esetben igen röviden fogalmaztak: a felszabadulás után az illető eltűnt. Csupán Sörös Mihály (1882) esetében hangzott másképpen a megfogalmazás, a felszabadulás után Indjiára vitték munkára, ahonnan soha sem tért vissza.²⁰⁰

A későbbi bírósági végzésekben már jobban, óvatosabban fogalmaztak, mert majd minden esetben, ha valakit holtta nyilvánítottak, csak azt tüntették fel, hogy az illető „eltűnt 1944-ben”.

A holtta nyilvánítások a későbbi időszakban is folyamatban voltak. A járások megszüntetése után, a 60-as évek elejétől, a holtta nyilvánítási eljárásokat a községi bíróságok folytatták, amelyek ugyancsak röviden és általános fogalmazásokkal éltek.

Hasonló volt a helyzet a temerini községi bíróság eljárásaiban is. Major József (1901) esetében pl. úgy fogalmaztak, hogy a háborús események következtében tűnt el. Hasonló fogalmazással éltek Hajdú Gáspár, Sós János és több más esetben is.

Az áttanulmányozott anyag alapján megkíséreltük összeállítani a temerini áldozatok lajstromát azzal, hogy a további kutatások során ez esetleg ki is fog bővülni. Íme a névsor: 1. Lócz Sándor (Sándor) 1944. október 23. napszámos; 2. Pogács Imre (1904. Lajos) 1945. június 16. állatorvos, katonai bíróság; 3. Kovács András (András, 1895) 1944. október 31. Járásbíróság VP-806)1948; 4. Patarica Sándor (1945. 1. 21. Járásbíróság R-385)1948

5. Nagy Imre (földműves) 1945. V. 9. R-352)1949; 6. Moisko Ferenc (földműves, Antal) 1944. október 31.; 7. Szűcs Mihály (1882. András, földműves) 1944. november 10. R-303)51; 8. Tóth István (1900, Mihály, földműves) 1944. október 31. R-1516)51; 9. Tóth Sándor (1916, János) 1944. október 28. Zsablyai járásbíróság R-75)50; 10. Varga Imre (1921) 1944. október 31. R-896)51; 11. Nagyidai Pál 1944. október 31. R-4755)51; 12. Kihut Károly (1921. István) 1944. október 31. R-1908)52; 13. Kókai Pál (1908. András, földműves) 1944. okt. 28. R-1380)52; 14. Moisko József (1894. József) 1944. okt. 31. R-1978)52; 15. Bálint Ferenc (1887. István, földműves) 1944. okt. 31. R-2345)58; 16. Gyuráki Imre, 1946. október 15. R-2644)52; 17. Novák János (1946. V. 15. R-244)53; 18. Varga Károly, 189)53 R; 19. Dusa György, külön engedély R-8482)53, R-56 1954; 20. Tóth István, 1946. május 15. R-866)53; 21. Tóth István, 1946. május 15. R-24)54; 22. Vigh István, 1945. május 15. R-815)53; 23. Uracs Pál, 1946. május 15. R-29)54; 24. Uri István, 1946. május 15. R-1951(1954); 25. Zsunyi József, 1945. május 15. R-1142)53; 26. Varga Mátyás, 1946. május 15. R-1275)53; 27. Hallai István, 1946. május 15. R-264)54; 28. Zsúnyi Mátyás, 1946. május 15. R-619)54; 29. Sörös Vince, 1946. május 15. R-385)54; 30. Moiskó András, 1946. május 15. R-1764)54; 31. Fejes József, 1946. május 16. R-1609)54; 32. Kalmár István, 1946. május 15. R-1712)54; 33. Berki János, 1946. május 16. R-1987)54; 34. Mészáros Mihály, 1946. május 16. R-1626)54; 35. Hegedűs Szilveszter, 1946. május 16. R-921)55; 36. Sági János, 1946. május 16. R-967)55; 37. Konderka Vendel, 1946. május 16. R-20)55; 38. Hévízi Ferenc, 1946. május 16. R-1334)55; 39. Illés Mihály, 1946. május 16. R-1532)55; 40. Uri Péter, 1946. május 16. R-1158)55; 41. Tényi Károly, 1946. május 16. R-1558)55; 42. Faragó András, 1946. május 16. R-333)55; 43. Lepár János, 1945. május 15. R-1659)55; 44. Tóth Imre, 1946. május 15. R-1343)55; 45. Ternovác István, 1945. május 15. R-66)57; 46. Bercsényi Ferenc, 1945. május 15. R-145)57; 47. Gárdovicki Gergely, 1945. május 15. R-63)1957; 48. Kliban István, 1945. május 15. R-1922)56; 49. Pásztor Márton, 1946. május 16. R-158)57; 50. Zelenka András, 1946. május 16. R-91)57; 51. Balla József 1946. május 16. R-93)58; 52. Kalocsi Sándor, 1946. május 16. R-275)57; 53. Sági János, 1946. május 16. R-389)58; 54. Papp János, 1946. május 16. R-1755)58; 55. Góbor Mihály, 1946. május 16. R-492)58; 56. Vojner Gyula, 1946. május 16. R-2027)57; 57. Morvai János, 1946. május 16. R-67)59; 58. Bali Imre, 1946. május 16. R-148)59; 59. Baranyi József, 1906., 1946. május 16. R-191)59; 60. Elek Pál, 1946. május 16. R-138)59; 61. Oláh Mátyás, 1946. május 16. R-

150)59; 62. Németh Mihály 1946. május 16. R-146)59; 63. Mojisko János, 1946. május 16. R-422)59; 64. Misko János, 1946. május 16. R-422)59; 65. Horváth Gyula, 1946. május 16. R-364)59; 66. Varga János, 1946. május 16. R-6)59; 67. Prokai Pál, 1946. május 16. R- ; 68. Vecsera Imre, 1946. május 16.; 69. Papp Pál, 1946. május 16.; 70. Pásztor István, 1946. május 16.; 71. Tóth Ferenc; 72. Hegedüs Péter; 73. Zavarkó István; 74. Lócz András; 75. Nagyidai Mihály; 76. Virc Flórián; 77. Faragó János; 78. Kovács József; 79. Rápity József; 80. Medve György; 81. Varga Sándor; 82. Németh Sándor; 83. Zavarkó István; 84. Gombár György; 85. Bollok Mihály; 86. Szkotovics István; 87. Hévízi István; 88. Vén Sándor; 89. Hévízi Ferenc; 90. Fábrián János; 91. Németh János; 92. Vécsi János; 93. Kókai Pál; 94. Hegedűs József; 95. Varga Mátyás; 96. Barna Gáspár; 97. Bartók Sándor; 98. Juhász János; 99. Elek Sándor; 100. Varga Sándor; 101. Pastyik Péter; 102. Magyar Nándor; 103. Horváth Károly; 104. Kasza Imre; 105. Uracs Pál; 106. Ámon Antal; 107. Berki László; 108. Ádám Imre; 109. Povázsán Pál.²⁰¹

A temerini vérengzésben egy Újvidékről érkezett partizánszázad is részt vett, amelyről még pontosan nem tudtuk megállapítani, hogy melyik nagyobb egységhez tartozott. Ezenkívül a cseneji polgárok egy nagyobb csoportja egyénileg, csupán gyilkolási vágyból is „besegített” a bosszú végrehajtásába. Kétségtelenül egyéni felelősség terhelte a visszaemlékezők szerint Sósberger Oszkárt is, akinek sikerült elkerülnie 1942 januárjában a helybeli zsidók kiirtását. Állítólag még a tragikus napok idején Temerinben kijelentette, hogy mindezt a helybeli magyar polgárok összessége is felelős, és ezért vett elégtételt. Később, 1947-ben kivándorolt Izraelbe, és ott elhalálozott. Fia, aki már kint született, családjával együtt a 70-es években hazatagozott, elbeszélgetett egyes polgárokkal az 1944. évi őszi temerini tragikus napokról, és sajnálkozását fejezte ki apja akkori magatartása miatt.

Szabó (Nyírszom) Jánosról is beszéltünk. Rőla is megemlítenénk, hogy az illető a helybeliek gyűlölete miatt a háború után Bajmokra költözött. Egyik alkalommal, amikor hazatagozott, az akkori Aladár-féle vendéglőben súlyosan bántalmazták. Ezután soha sem jött Temerinbe látogatóba, állítólag haláláig körömszakadtáig tagadta, hogy ő valakit is személyesen elárult volna azzal a szándékkal, hogy az illetőt halálba küldje.*

* A Temerinben lemészároltak listája valójában nagyobb annál, mint amit a szerző a holttanyilvánítási adatok és egyéb frott dokumentumok alapján összeállított. (A Temerini Újság 1994 augusztus 20-ai számában Matuszka Márton a maga és Mészáros Sándor adatai alapján összesen 143 áldozat nevét sorolja fel, adatai azonban néhány helyen pontosításra szorulnak.) Már folytak a jelen kiadvány szerkesztési munkálatai, amikor a VMDK körzeti szervezetének megbízásából Ádám István községi önkormányzati képviselő olyan hiteles adatok birtokába jutott, amelyek alapján tovább bővíthető 1944 gyászos őszének névsora:

1. Csikós István, apja Ferenc, anyja Varga Katalin, 1908. májusában született, három gyermek apja, a templomudvarból vitték az első közös sírhoz, ahol a többiekkel együtt kivégezték.
2. Varga András borbély, nős, gyermekei nem voltak, a hasonló nevű szőregi jegyző helyett végezték ki. Feltehetően 1902-ben született.
3. Uracs István kőműves, két gyermek apja, született 1910-ben a községházán ölték meg, a második tömegsírban nyugszik.
4. Jankovics András, született 1919-ben, apja Gábor, anyja Komiszár Anna, Kassán volt magyar katona, a templomudvarból vitték el, az első tömegsírban nyugszik, egy árvát hagyott maga után.
5. Morvai József földműves, apja Márton, anyja Gyuráki Viktória, feltehetően 1900-ban született, három árvát hagyott maga után.
6. Morvai András, született 1925-en, apja István, anyja Tóth Rozália, a cseneji tanyákon szolgált még katona sem volt a templomudvarból vitték a kivégzőhelyre, az első tömegsírhoz, valószínűleg egy hasonló nevű nyilas helyett.
7. Bábi Szilveszter kőműves, született 1910-ben, négy gyermek maradt utána. Minden ok nélkül, a nyílt utcán tartóztatták le, majd kivégezték.
8. Ballai Pál, 1922-ben született, apja István, magyar katona volt ezért kellett lakolnia, az első tömegsírban nyugszik.

PIROS

Az Újvidéktől alig 10 kilométernyire fekvő kis községet úgyszólván meg sem említik a háborús időkre vonatkozó levéltári anyagban. Az 1941. évi őszi magyar népszámlálás adatai szerint Pirosnak összesen 2.012 lakosa volt. Ebből 1.060 volt a szerb. A magyarok mindössze 808-an voltak, a németek pedig 52-en. A faluban az 1941. évi áprilisi magyar bevonulás nem járt áldozatokkal. Ugyanígy az 1942. évi hideg napok is elkerültek. A helybeli szerbség soraiból is csak néhányan vettek részt a népfelzabardító mozgalomban. Úgyhogy a magyar rendszer megtorló intézkedései is csak kevés szerb polgárt érintettek, s ebben a helybeli magyar polgároknak vajmi kevés szerepe volt. Itt is megalakultak az akkori politikai és más jellegű szervezetek. Vezetői helybeli tekintélyes polgárok voltak. A Nyilaskeresztes Párt a kis községben nem sok hívet tudott szerezni magának, és a helyi szervezetnek csak néhány tagja volt, elsősorban olyan-szegény emberek, akik nem sokat értettek a pártprogram zavaros ideológiájából, csak egyet jegyeztek meg, amely vágyaikba és reményeikbe beleillett, hogy földet kapnak, és ezáltal biztosabb egzisztenciát vártak.

Mivel a kis községből egyetlen háborús bűnöst sem jegyeztek be a vajdasági háborús bűnököt kivizsgáló bizottság lajstromába, semmilyen ok sem lehetett a bosszúra, de erre sajnos mégis sor került. Piros, Újvidék, a „szerb Athén” közelében fekszik, és ez a tény is közrejátszhatott, hogy a bosszú hullámai ide is átcsapjanak. Így is történt.

A visszaemlékezők tudni vélik, hogy az október 23-át követő napokban már megkezdődött a helybeli magyar férfiak összefogdosása. A község házára hurcolták őket. Kezdetben még megengedték a hozzátartozók látogatását, de később már senkit sem engedtek a közelbe. Egyes helybeli lakosok úgy vélik, hogy többen behaltak a kínzásokba. A többiek azután november első napjaiban lemészárolták és a temető végén földelték el.

Egyik, magát megnevezni nem akaró visszaemlékező eljuttatta e sorok frójának a pirosi áldozatok névsorát. Csak a neveket jegyezte le, más adatokat nem említett, azt azonban határozottan állította, hogy a teljes névsort adta át. Ha ez igaznak bizonyulna, akkor kimondhatjuk, hogy Piros kis községben a terror 25 áldozatot követelt. Ők a következők:

1. Kovács Sándor; 2. Szennyes Dezső; 3. Bancsi Pál; 4. Nánási József; 5. Nánási Károly; 6. Béres Sándor; 7. Keresztesi Ferenc; 8. Keresztesi Károly; 9. Erdősi József; 10. Suli Sándor; 11. Ferenci Károly; 12. Nánási László; 13. Kovács Lajos; 14. Gubrancki Sándor; 15. Boros Mihály; 16. Boros József; 17. Balogh József; 18. Kok József; 19. Kok Károly; 20. Kok Mihály; 21. Bancsi Mihály; 22. Tóth Mihály; 23. Bancsi Sándor; 24. Ciceri József; 25. Koh Vilmos.²⁰²

BÁCSPALÁNKA

A község Újvidéktől mintegy 40 kilométernyire fekszik. Az 1941. évi őszi magyar népszámlálás szerint a községnek összesen 5.439 lakosa volt. Ebből 1265-en magyaroknak vallották magukat, a németek száma volt a legjelentősebb: 3.499. A szerbek létszáma akkoriban igen csekély volt, mindössze 377. Az 1941-es áprilisi magyar bevonulás nem okozott semmilyen összetűzést, hiszen a kis létszámú helybeli szerb la-

kos a magyarok és a németek túlnyomó többségével szemben nem is gondolhatott valamilyen ellenállásra. Ugyanígy az 1942. évi januári hideg napok sem jutottak el ehhez a községhez. Az ellenállási mozgalomnak a helybeli szerbség köréből csak néhány híve akadt, nem is találtunk a rendelkezésünkre álló okmányokban a háborús bűnösök lajstromában palánkai illetőségű magyar nemzetiségű polgárt egyet sem. A háború utáni palánkai járásbírói anyag is igen hiányos, de egyes újságcikkek és Matuska Márton publicista munkájának megjelenése alapján kimondhatjuk, hogy ebben a községben is voltak magyar áldozatok. A holtta nyilvánítási ügyekre vonatkozó bírósági végzéseket a tartományi, majd a szövetségi hivatalos lapban is megjelentették. (Ezeket a 70-es évek közepéig néztük át.) Jellemző azonban, hogy Palánkára vonatkozóan a hivatalos lapokban csak igen kevés névre bukkantunk, a holtta nyilvánítottak közül sem mindenki helybeli illetőségű, többen vannak közöttük olyanok is, akik más falvakból valók voltak, de a palánkai járásbírói illetőségébe tartoztak. Mindezen okok igen megnehezítették kutatásainkat. Levonva az említetteket, a következő holtta nyilvánítási adatokat találtuk: 1. Jakubec Lajos (1911. VII. 11. Mihály, Hegedűs Mária) 1944 októberében nyomtalanul eltűnt. 2. Nemes András (1901. VII. 30. Gáspár, Vince Katalin) eltűnt 1944 decemberében Palánkán. 3. Kónya János (1927. VII. 10. István, Németh Rozália) eltűnt. 4. Kliján András (1912. VII. 12. Katalin fia) eltűnt. 5. Gion Sándor (1912. II. 28. apja Sándor) eltűnt. 6. Bogyura István (1912. VII. 12. István, Cseszko Júlia) eltűnt, de halála napjául 1946. V. 16. van feltüntetve. 7. Csorda Mihály (1919. IX. 11. apja Mihály) eltűnt. 8. Suszter Mihály (1912. VI. 2. apja Mihály) eltűnt. 9. Tamás József (1920. II. 25. apja Sándor) eltűnt. 10. Cslenei Mihály (apja neve József) eltűnt.

Amint látjuk, csak az első két esetben tüntették fel, hogy az illető személyek mikor tűntek el.

A palánkai holtta nyilvánítottak között rábukkantunk még néhány névre, de születési évüket tekintetbe véve, valószínűleg még a háború előtti időszakban, vagy pedig még az első világháború éveiben tűnhettek el (hasonló példákra akadtunk a többi bírósági anyag áttanulmányozásánál is).²⁰³